

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta
Ústav primární a preprimární edukace

**Vplyv hudby na vzdelávanie rómskych detí
predškolského veku zo znevýhodnených skupín**

Diplomová práca

Autor: Bc. Mária Ličková

Študijný program: Předškolní a mimoškolní pedagogika

Študijný odbor: Pedagogika předškolního věku (PPVN)

Vedúci práce: Ing. et Bc. Stanislav Míček, Ph.D.

Oponent práce: Mgr. Milada Macháčková

Zadání diplomové práce

Autor: Mária Ličková

Studium: P20P0173

Studijní program: N0112A300001 Pedagogika předškolního věku se zaměřením na děti se speciálními potřebami

Studijní obor: Pedagogika předškolního věku se zaměřením na děti se speciálními potřebami

Název diplomové práce: **Vplyv hudby na vzdelávanie rómskych detí predškolského veku zo znevýhodnených skupín**

Název diplomové práce AJ: The influence of music on the education of Roma children of preschool age from disadvantaged groups

Cíl, metody, literatura, předpoklady:

Cieľom diplomovej práce je zistiť, aký vplyv má hudba a umenie na vzdelávanie a sociálny život detí predškolského veku v znevýhodnených skupinách, prevažne rómskych komunitách. V teoretickej časti práce budeme rozoberať a porovnávať deti v rómskych komunitách vo vybraných častiach sveta, a vplyv hudby na nich a na ich uplatnenie v spoločnosti. V praktickej časti práce budú navštívené vybrané materské školy a rodiny, kde pomocou kvalitatívnych výskumných metód (pološtruktúrovaného rozhovoru a zúčastneného pozorovania) budeme zisťovať, aké podmienky majú rómske deti na hudobný rozvoj, a akú úlohu v tom zohrávajú učitelia a rodičia.

Eren, B., & Gül, G. (2017). The use of Orff-based music activities for educational and therapeutic purposes with disadvantaged group of Romani children. *Educational Research and Reviews*, 12 (22). p. 1062-1073. [cit. 2020-11-25]. ISSN 1990-3839. Dostupné z: <http://www.academicjournals.org/ERR>

Szókeová, A. (2012). Rómske dieťa v materskej škole [online]. Metodicko-pedagogické centrum. [cit. 2020-11-25]. Dostupné z: https://mpc-edu.sk/sites/default/files/projekty/vystup/2_ops_szokeova_alena_-_romske_dieta_v_materskej_skole.pdf

Garantující pracoviště: Ústav primární, preprimární a speciální pedagogiky, Pedagogická fakulta

Vedoucí práce: Ing. et Bc. Stanislav Michek, Ph.D.

Oponent: Mgr. Milada Macháčková

Datum zadání závěrečné práce: 26.11.2020

Pod'akovanie

Ďakujem Ing. et Bc. Stanislav Michek, Ph.D. za odborné vedenie, metodickú pomoc a cenné rady pri písaní diplomovej práce. Tiež by som chcela poďakovať svojej rodine za morálnu podporu počas celej doby štúdia.

Prehlásenie

Prehlasujem, že som diplomovú prácu „Vplyv hudby na vzdelávanie rómskych detí predškolského veku zo znevýhodnených skupín“ vypracovala sama, pod vedením vedúceho diplomovej práce a uviedla som všetku použitú literatúru a dostupné pramene.

V Hradci Králové dňa 19.05.2022

Anotácia

LIČKOVÁ, Mária. *Vplyv hudby na vzdelávanie rómskych detí predškolského veku zo znevýhodnených skupín*. Hradec Králové: Pedagogická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2022. 59s. Diplomová práca

Cieľom DP je zistiť, aký vplyv má hudba a umenie na vzdelávanie a sociálny život detí predškolského veku v znevýhodnených skupinách, prevažne rómskych komunitách. V teoretickej časti práce budeme rozoberať a porovnávať deti v rómskych komunitách vo vybraných častiach sveta, a vplyv hudby na nich a na ich uplatnenie v spoločnosti.

V praktickej časti práce budú navštívené vybrané školy a rodiny, kde pomocou kvalitatívnych výskumných metód (pološtruktúrovaného rozhovoru a zúčastneného pozorovania) budeme zisťovať, aké podmienky majú rómske deti na hudobný rozvoj, a akú úlohu v tom zohrávajú učitelia a rodičia.

Kľúčové slová:

Hudba, predškolský vek, rómske deti, znevýhodnená skupina, inkluzívne vzdelávanie

Annotation

Ličková, Mária. *The influence of music on the education of Roma children of preschool age from disadvantaged groups.* Hradec Králové: Faculty of Education, University of Hradec Králové, 2022. 59pp. Diploma Thesis.

The aim of the thesis is to determine the impact of music and art on the education and social life of preschool children in disadvantaged groups, mostly Roma communities. In the theoretical part of the work we will analyze and compare children in Roma communities in selected parts of the world, and the impact of music on them and their application in society.

In the practical part of the work will be visited selected schools and families, where using qualitative research methods (semi-structured interview and participatory observation) we will find out what conditions Roma children have for musical development, and what role teachers and parents play in this.

Key words:

music, pre-primary age, gypsy children, disadvantage group, inclusive education

OBSAH

ÚVOD	8
1. Kultúra a ďalšie pojmy	9
2. Rómske komunity vo svete	12
3. Hudobné aktivity v predprimárnej edukácii (na formovanie kultúrnej identity rómskeho dieťaťa v MŠ).....	16
4. Výskumné šetrenie.....	19
4.1. Cieľ výskumného šetrenia	20
4.2. Výskumné otázky	21
4.3. Metódy kvalitatívneho výskumu	27
4.4. Výskumný súbor	29
5. Analýza výsledkov a interpretácia.....	31
6. Diskusia	34
7. Limity.....	43
Záver	45
Zdroje.....	47
Internetové zdroje	49
Zoznam príloh	51

ÚVOD

Jedným z hlavných dôvodov pre výber tejto témy bola spojitosť s mojou bakalárskou prácou, ktorá sa venovala hudobnému vzdelávaniu detí predškolského veku, vo všeobecnosti. Téma mojej diplomovej práce toto všeobecné hľadisko zužuje, resp. vyčleňuje špecifickú etnickú skupinu ľudí, na ktorú sa táto práca bude zameriavať, a tou sú deti rómskeho pôvodu.

A prečo práve rómske deti? Hudba a Rómovia išli odjakživa ruka v ruke. Jedna z myšlienok, ktorá sa vybaví takmer každému človeku pri pomyslení na Rómov je práve zmienka o tom, akí sú to výborní hudobníci a ako intenzívne dokážu hudbu precitovať. Avšak čo môže myšlienku na ich hudobnosť ešte viac predísť? Sú to označenia, ktoré taktiež neodmysliteľne patria k tejto skupine ľudí ako napríklad predsudky, vyčleňovanie na okraj spoločnosti či odsudzovanie, čo najviac pociťujú práve deti, ktoré bývajú zraniteľné vo vyššej miere. Vo veľa prípadoch je to práve hudobné umenie, ktoré dáva týmto deťom pocity šťastia, uzatvorí ich vo svojej komfortnej bubline a tým im dáva možnosť vyrovnáť sa s nepriazňou okolia.

Segregácia spôsobuje časté problémy, ktoré sa vyskytujú najmä na spádových školách a má ju za následok viacero faktorov, ako nespolupráca rómskych rodičov či nedostatočný záujem a neprofesionalita učiteľov. (Gulová a kol., 2010). Napriek tomu sa hudobné umenie môže považovať za dostatočnú motiváciu k štúdiu, pokiaľ sa jedná o rómsku komunitu. Hudba priaznivo ovplyvňuje ich študijné výsledky a celkovú motiváciu v súvislosti k škole. (Gülñihal Güll a Bilgehan Eren, 2017, s.126). Čo sa dá teda robiť, aby sme mohli pomocou hudby zatriktívniť rómskym deťom štúdium? Ako k tomu môžu prispieť rodičia či učitelia? Ako komplexne hudba ovplyvňuje túto etnickú skupinu? Pre spresnenie týchto otázok boli vybrané výskumné otázky, ktoré sú popísané vo výskumnom šetrení.

Tieto otázky budú prevedené do odpovedí pomocou pološtruktúrovaných rozhovorov u rodičov, detí a učiteľov škôl, ktoré deti navštevujú a pomocou zúčastneného pozorovania. Záverom práce bude zhrnutie a zistenie ako zlepšiť podmienky pre rómske deti pomocou hudobného vzdelávania, ako im zlepšiť pobyt v materskej škole a v neposlednom rade, ako hudba samotná vplýva na ich osobnosť, vnútorné šťastie a socializáciu.

Na začiatku sa práca bude venovať porovnávaniu a opisu detí v rómskych komunitách vo vybraných častiach sveta a vplyve hudby na nich a na ich uplatnenie v spoločnosti. Ďalšej časti sa práca bude venovať návšteve vybraných škôl a rómskych rodín v Královohradeckom kraji.

1 Kultúra a ďalšie pojmy

Dôležitou charakteristikou u Rómov je kultúra. Slovo kultúra znamená veľmi široký pojem. Ukrýva v sebe mnohé znaky, činnosti, tradície a hodnoty spoločenstva. Mnohé z týchto pojmov je možné vidieť v samotnom správaní sa ľudí. Avšak značnú časť z kultúry nie je možné vidieť priamo, vnímame ju len ťažko a nepriamo (napr. vzťah k autorite, hodnotové orientácie atď.). táto časť, ktorú nemôžeme vidieť je oveľa väčšia, ako tá viditeľná. Má podstatný vplyv na chovanie ľudí a ich medziľudské kontakty (Szókeová, 2012, s.5).

Úzke spojenie s kultúrou má aj pojem „kultúrne vzorce“, alebo taktiež „kultúrne štandardy“. Je to opísané ako systémy vnútorných vzťahov, ktoré držia konkrétnu kultúru pokope a základný princíp, ktorý dodáva kultúram systémový charakter. Sú to spôsoby chovania, zvyklosti, ktoré sú špecifické pre určité etnikum alebo kultúru konkrétnej zeme. Sú predávané z generácie na generáciu. Je veľmi dôležité vedieť, že poznávať charakteristiky jednotlivých kultúr je nesmierne dôležité, najmä pre učiteľov, pretože často sa vo svojich triedach stretávajú s deťmi cudzincov, ktorých správanie odpovedá kultúre, z ktorej pochádzajú (Průcha, 2011, Jandourek, 2007 in Burkovičová, Navrátilová, 2014, s.28-29). Materská škola poskytuje dostatočné množstvo podnetov pre prekonanie sociokultúrneho znevýhodnenia v oblasti vzdelávania, ktoré rómskym deťom zväčša ich rodina nie je schopná poskytnúť (Kubátová, 2011, s.59). Rómske etnikum tvorí neoddeliteľnú súčasť multikultúrnej výchovy. Komplikácie, ktoré sprevádzajú túto minoritnú spoločnosť, pozná ako odborná tak i laická verejnosť. Jedná sa predovšetkým o problémy, ktoré úzko súvisia s axiologickou štruktúrou (vzdelávanie, nezamestnanosť, životný štýl), mentalitou komunity a dá sa hovoriť aj o nedostatkoch v oblasti existenčnej (bytová problematika, hygienické podmienky) (Kaleja, 2009, s.109).

Ak má prebiehať spolunažívanie odlišných kultúr v harmónii, je nesmierne dôležité obojstranné porozumenie. A preto musí koncepcia multikultúrneho vzdelávania vychádzať z pluralistickej, kultúrnej a vzdelávacej politiky, ktorá nebude potláčať

minoritné kultúry, ale nebude ani „robiť naprieky“ kultúre majoritnej. V dnešnej dobe už nie je pojem multikulturalizmus neznámy, nepohoršuje verejnosť ani nerozdeľuje pracovníkov škôl, ktorí majú snahu o to, aby bola multikultúrna výchova súčasťou ŠVP (Preissová Krejčí, Cichá, Gulová, 2012).

V materskej škole je vzdelávanie v oblasti multikultúrnej výchovy nevyhnutnosť. Je to akési prvé miesto v živote dieťaťa, kde sa bude stretávať s inakosťou a odlišnosťou, s inými názormi či etnikami. Preto je dôležité, aby sa deti naučili tieto odlišnosti rešpektovať a posudzovať ostatných podľa ich chovania a nie podľa toho, čím sú od nich odlišní. Ak naučíme dieťa chápať tieto odlišnosti už v ranom veku, môžeme tým položiť základy pre rešpektovanie a prijímanie inakosti po celý život. V neposlednom rade zohráva dôležitú úlohu v materskej škole učiteľka, ku ktorej deti vzhliadajú a sledujú jej správanie po celú dobu pobytu v materskej škole. Vedome i nevedome prijímajú jej názory a chovanie v určitých situáciách (Burkovičová, Navrátilová, 2014, s.39).

Multikultúrne vzdelávanie so sebou prináša nasledovné výsledky vzdelávania:

- deti cudzincov a príslušníkov národnostných menšín majú podobné problémy, potreby a túžby ako deti české,
- mať v triede dieťa inej národnosti sa môže ukázať ako veľká výhoda,
- deti z multikultúrnych tried majú menšiu tendenciu k rasistickým a xenofóbnym názorom,
- dieťa, ktoré pochádza z inej krajiny sa stáva kamarátom a vôbec nezáleží na tom, odkiaľ pochádza, aké sú u nich tradície alebo akú má farbu pleti,
- dieťa, ktoré pochádza z inej krajiny môže rozprávať ostatným o svojej zemi, povysvetľovať prvky, ktoré Česi nechápu a zoznámiť svojich kamarátov s tradíciami svojho národa,
- vzťahom medzi inými deťmi, ľuďmi sa môžu navzájom všetci obohacovať (Vinterová, Astlová, 2014).

U dieťaťa, ktoré je komunikačne slabšie vybavené alebo nie je vybavené vôbec sa predpokladá, že môžu nastať komplikácie s pohodovým prežitím dňa v materskej škole. Pri vzdelávacích činnostiach, kde sa radia činnosti umelecké, ako je napríklad maľovanie, alebo pri činnostiach pohybových, ktoré nie sú natoľko závislé na jazykových schopnostiach, bude dieťa iba improvizovať, bez hlbších námetových súvislostí. Nielenže sa s ním nebude môcť dohovoriť učiteľka, ale častokrát ani samotné deti. Prostredie

a návyky môžu byť pre dieťa cudzie, predkladané pokrmy sú neznáme a nedobré. Môže sa stať, že sa dieťa ocitne mimo záujem skupiny a stiahne sa do seba. Je potrebné mu v čo najvyššej možnej miere uľahčiť toto začiatkové obdobie, kedy bude prežívať úzkosť a neistotu (Vinterová, Astlová, 2014).

Nakoľko materskú školu navštevuje mizivé percento rómskych detí, sú zriadené v regiónoch s väčším výskytom rómskej populácie prípravne ročníky, do ktorých môžu dochádzať jak rómske tak aj nerómske deti tesne pred zahájením školskej dochádzky (Řičan 1998, s. 64).

Jedným z diskutovaných problémom pri výchove a vzdelávaní rómskych detí je jazyková príprava. Práve z tohto dôvodu si svoju prioritu drží skvalitnenie výučby štátneho jazyka, aby tak prekonal nielen jazykovú, ale i sociálnu bariéru. Pre dosiahnutie pozitívnych výsledkov vo výchove a vzdelávaní rómskych žiakov je potrebné vedieť im porozumieť a pochopiť zvláštnosti v ich osobnosti. Práve zriadenie prípravnej triedy je jedným z riešenia tejto problematiky. Deti sa tu prispôbia novému prostrediu a taktiež si pomaly zvykajú na školský režim. Prípravne triedy sú obvykle zriadené pri materských alebo základných školách a ich snahou je nielen rozvíjanie a oslovenie si štátneho jazyka, ale aj kultúry a tradícií Rómov (Šotolová, 2011, s.85).

Ako môže byť hudba nápomocná pri preklenutí rôznych odlišností medzi deťmi? Keďže sa deti aj mimo materskej školy môžu stretávať s niekým, kto je inej národnosti, alebo reprezentuje inakosť v akejkoľvek dostupnej forme, táto skutočnosť so sebou prináša rôzne formy sebvýjadrenia, ktoré pomáhajú tieto rozdiely zjednotiť, jedným z nich je i hudba. Etnické skupiny a národnostné menšiny majú svoj druh hudobného vyjadrenia, ktoré sú jedinečné pre kohokoľvek mimo ich zoskupenie. Preto keď sa deti zoznámia s niečím novým, novou, neznámou hudbou, môžu si na ňu vytvoriť vlastný názor, pocity a rozhodnutie, či im to bude stačiť raz, alebo ich bude tešiť opakované počutie a hudobné aktivity s tým spojené. Ak vezmeme hudbu z pohľadu, pri ktorom je zakaždým ovplyvnené naše vedomie pri jej počutí, existuje myšlienka, že využitie hudobných aktivít v materskej škole je skvelou možnosťou ako zoznámiť deti s odlišnosťami v ich okolí, v tomto prípade medzi svojimi kamarátmi (Burkovičová, Navrátilová, 2014, s.59).

2 Rómske komunity vo svete

Najstarší zachovaný písomný doklad o pôsobení rómskych muzikantov v Európe sa datuje od roku 1489, kde je zmienený istý rómsky muzikant, ktorého meno nie je známe, z Csepelszigetu, ktorý zabával uhorskú šľachtu na kráľovskom dvore svojou majstrovskou hrou na lutne. Taktiež sú známe správy z dávnych čias a rokov, kde rómsky muzikanti hrali na husle či gitaru. Je známa hypotéza, že husle, lutna a cimbál uvideli svetlo Európy práve vďaka Rómom (Ševčíková, 2008, s.67).

Rómska kultúra má svoju vlastnú hudbu, pomocou ktorej vyjadrujú svoje myšlienky, pocity a radosť zo života. Veľa odborníkov zastáva názor, že tá pravá rómska hudba je tá, ktorá je spievaná v ich rodnom jazyku – rómčine. Druhy rómskej hudby sú rôzne, maďarská cigánska hudba, turecká, cigánsky džez.. Keďže rómovia žili a aj žijú po celom svete, hudobná kultúra sa odvíja od každého miesta a neustále zväčšuje svoj už beztak veľký hudobný sortiment (Shapiro, 2002).

Hudba je niečo, čo zasahuje do života detí i dospelých po celý život. S hudbou sa stretávame nielen od narodenia, ale mnohým rodičia púšťali hudbu už v prenatálnom období, pretože sa domnievali, že to bude kladne stimulovať plod/dieťa a upokojí ho to. Hudba prechádza telom matky až do prostredia maternice, kde ju plod môže počuť. Existujú mnohé výskumy, ktoré hovoria, že dieťa po narodení reaguje na známe zvuky, piesne, ktoré mu rodičia pred narodením púšťali. (Franěk, 2007) vo svojej knihe popisuje výskum, kde Blum vytvoril špeciálny prenatálny program, kde tehotné matky počúvali rôzne druhy hudby. U novorodencov bolo následne zistený zrýchlený vývoj v orientácii na zvuk, v lingvistickom vývoji (žvatlanie), vo vizuálnej orientácii aj v kontrole motoriky. Hudba nás teda pozitívne ovplyvňuje naozaj od úplného začiatku. Samozrejme v prípade nedobrovoľného počúvania či hrania na hudobný nástroj môže mať hudba aj vynútené negatívne účinky, ktorých však so zrovnaním s pozitivitou nie je také množstvo.

Rómska hudobná nadanosť a celková hudobná kultúra je do dnešného dňa nespútaná, jasná a nenútená, oslobodená od akéhosi umelého prídavku a hudobne teoretického či inštrumentálne technického poučenia. Rómsky hudobníci zväčša noty neovládajú a svoje hudobné výkony podkladajú znalý pár základných hudobných modelov, východiskom im však sú staré rómske piesne a a známy sú svojou fenomenálnou hudobnou improvizáciou (Ševčíková, 2008, s.69). K hudbe pristupujú všetci Rómovia úplne slobodne, až živelne. Hudba je pre nich živou a plastickou materiálou, s ktorou môžu pracovať úplne samostatne

bez doktrín štýlovej alebo interpretačnej čistoty. Vyzdvihujú skupinové aj individuálne sebavedomie a upevňujú sociálne náležitosti aj rodovú hierarchiu (Ševčíková, 2008, s.131).

Rómovia v Španielsku boli známi pod rôznymi menami. Výraz „Gitanos“, čiže „Cigán“, ktorý bol používaný v Španielsku bol prebratý z Egypta, nakoľko prví prisťahovalci tvrdili, že pochádzajú z okolia Nílu. Mali svoj jazyk, ktorý nazývali „caló“, dialekt odvodený z latinčiny, ale s mixom rôznych iných jazykov. Do Španielska sa ako väčšina cestovateľov dostali cez Pyreneje, alebo iní cez Stredozemné more. Ako väčšina rómskych komunít po celom svete sa taktiež museli vyrovnávať s rasizmom, predsudkami, nedostatočným vzdelaním či slabou sociálnou situáciou, tieto veci pretrvávajú dodnes. Čo však nepochybne bola a stále je ich silná stránka, je hudba, konkrétne v Španielsku nazývané „flamenco“. Je to istá forma spevu, tanca a hudobného nástroja, zväčša gitary. Spájaná je najmä s tzv. Andalúzskymi rómami, ktorí mali svoje pôsobisko na južnej strane Španielska. História samotného flamenca je do dnešného dňa záhadou, avšak predpokladá sa, že základy siahajú do indického Radžastánu, z ktorého rómovia migrovali do Španielska niekedy medzi 9. a 14. storočím. So sebou si priniesli hudobné nástroje, ako sú tamburíny, zvence a drevené kastanety a v neposlednom rade rozsiahlou obsiahly repertoár piesní a tancov. Táto hudba sa predávala z generácie na generáciu (Sallisbury, 2018).

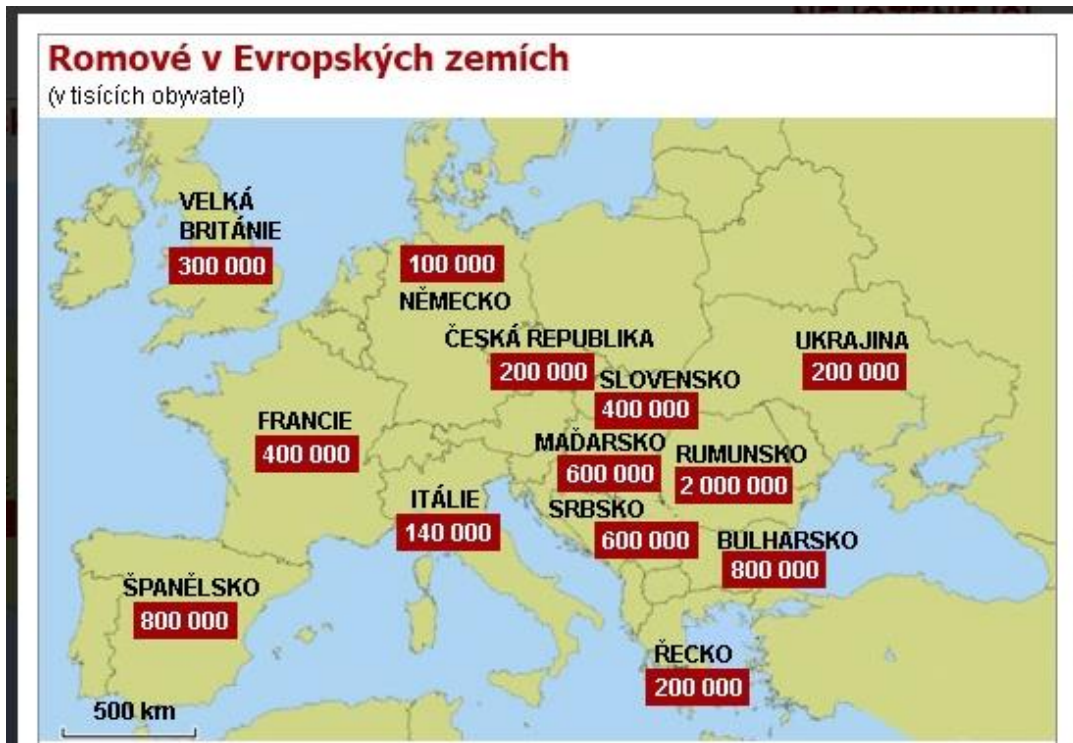
Od konca 90. let 20. storočia sa v španielskom školstve zvýšil počet prisťahovalcov, ktorí patrili k rómskej etnickej menšine. Bolo očividné, že táto populácia, ktorá pozostávala z prisťahovalcov a usadila sa v susedstve bola v zlej ekonomickej situácii a ešte horšom duševnom rozpoložení. Na začiatku 21. storočia bolo v španielskej časti Valladolid založený vzdelávací inštitút, ktorý pozostával výhradne z rómskej a imigrantskej populácie, kde bola preukázaná vysoká miera záškoláctva a negatívneho správania. Prvým vyhládaným výskumom bol výskum Jesúsa María Aparicio Gervás a Marie Montserrat León Guerrero (2017), ktorí použili hudbu ako prostriedok pre začleňovanie znevýhodnených študentov do spoločnosti. Tento výskum bol založený na projekte *Increscendo*, kde sledovaním hypotéz bolo cieľom dokázať, že hudobný výcvik má pozitívny dopad na genéziu postojov, hodnôt, úcty a tolerancie u študentov, ktoré sa priaznivým spôsobom dopĺňujú so sociálnymi a školskými úspechmi a uľahčuje im to začleňovanie do spoločnosti. Vo výskume bol použitý hĺbkový rozhovor a pozorovanie zúčastnených subjektov.

Vylúčením rómskych detí zo spoločnosti či predsudkami, ktoré značne komplikovali dosahovanie potrebného vzdelávania u tejto znevýhodnenej skupiny sa zaoberali aj Gülnihal Güll a Bilgehan Eren vo svojej štúdií (2017), kde hudobná a zborová výchova mala značný podiel vo vzdelávacom procese u detí. Skupina vybraných detí pochádzala z Turecka. Myšlienka výskumu vychádzala z pozorovania subjektov v ich prirodzenom prostredí, ktorým bol v tomto prípade hudobný workshop, ktorý bol pripravovaný samotnými študentami. Pozorovanými faktormi bolo chovanie v oblasti kultúrneho a vzdelávacieho procesu u znevýhodnených študentov. Cieľ štúdie bolo odpovedať na výskumné otázky, ktoré sa zameriavali na to, aký prínos majú zborové aktivity v rámci socializácie či v rámci hudobných znalostí a zručností u znevýhodnených študentov.

Gülnihal Güll a Bilgehan Eren sa v roku 2017 podieľali aj na ďalšom výskume, v ktorom si kládli za cieľ priamo aj nepriamo povzbudiť rómske deti k školskej dochádzke prostredníctvom hudobných aktivít. Keďže je predpoklad, že Rómovia majú tendenciu inklinovať k hudbe, predpokladá sa, že hudobné aktivity môžu podporovať ich deti, ktoré majú vo všeobecnosti negatívny postoj k škole. Na tento účel využili základnú školu, kde si vybrali triedu prvého ročníka, ktorá pozostávala výlučne z rómskych detí. Multikultúrne a multidisciplinárne aktivity boli založené na Orffovom prístupe a boli realizované učiteľom hudby v danej triede, ktorý zároveň pôsobil aj v roli pozorovateľa. V rámci hypotéz chceli zistiť, či budú multikultúrne hudobné aktivity poskytovať rómskemu dieťaťu povedomie a porozumenie. Taktiež skúmali, či výchovný a terapeutický vzťah, ktorý poskytuje učiteľ, je dôležitý pre obohatenie výsledku procesu. Účelom tejto štúdie bolo prispieť k rozvoju znevýhodnených rómskych detí v rôznych aspektoch pomocou hudby založenej na Orffovi. Výsledky výskumu pozitívne ukázali, že hudobné aktivity zvyšujú motiváciu rómskych detí voči škole a tým zvyšujú ich školskú dochádzku.

Rómovia v Turecku už od nepamäti zažívali diskrimináciu, zlé zaobchádzanie na základe predsudkov, ktoré prinášali najmä médiá alebo politici, či iné authority. Ich prítomnosť je zaznamenaná už od byzantského obdobia, okolo roku 1050. Pôvodne z Indie, rómsky predkovia boli donútení emigrovať ako výsledok rozpadu Turkicko-Afganskej ríše Ghanazvid, kde pôsobili v množstve rôznych profesií, od kováčov a tesárov až po hudobníkov, tanečníkov a veštcov. (Romani dance and music in Turkey, 2019)

Obr. 1 – Výskyt Rómskej populácie v Európe

(zdroj: www.tyden.cz)

V ďalšej štúdií, ktorá je vedená Aristotelovou univerzitou v Grécku, (2017), je použité umenie ako prostriedok k učeniu, t.j. k zvýšeniu gramotnosti, prístupu k učeniu či zlepšeniu umeleckých znalostí a zručností. Jednalo sa o rómske deti v regiónoch strednej Makedonie, západnej Makedonie, východnej Makedonie a Thrákie. Myšlienkou bolo zapojiť študentov, rómov aj nerómov do kvalitných aktivít. Aktivity boli navrhované najmä v oblasti hudby, tanca a pohybu či enviromentálnej výchovy. Do tvorby aktivít pre deti sa zapojilo mnoho ľudí v obore aj mimo obor: psychológovia, sociálni pracovníci, umelci. Cieľ týchto aktivít bolo zaktraktívniť školu pre rómske deti, začleniť ich do kolektívu a pomôcť im úspešne dokončiť ich školskú dochádzku. Výsledky v oblasti začleňovania umenia do učenia nesie už dlhodobo pozitívne výsledky. Robí to školu prítiažlivejším miestom, zvyšuje to záujem detí a najmä motiváciu k učeniu. Šikovným spôsobom „núti“ deti vzdelávať sa svojvoľne a zvyšuje ich kreativitu, pozornosť či kritické myslenie. V neposlednom rade z tvorby tohto programu benefitovali aj učitelia, ktorí vďaka tomu boli oboznámení s novou a efektívnou tvorbou vyučovacích taktík. U umenia je vysoká pravdepodobnosť že osloví širšie spektrum detí a vytrhne ich z dennej rutiny kreatívnym spôsobom, ktorý sa neskôr odrazí na vzdelávacích výsledkoch.

3 Hudobné aktivity v predprimárnej edukácii a úloha pedagóga *(na formovanie kultúrnej identity rómskeho dieťaťa v MŠ)*

Škola je dôležitý nástroj ohľadom vzdelávania, sociálneho a kultúrneho začlenenia v živote dieťaťa. Spolu s rodinou tvoria najpodstatnejšie sociálne činitele vo vzdelávaní. Je dôležité, aby škola poskytovala program, ktorý budú naplňovať všetky záujmy a potreby detí. Na čele s triednym učiteľom učia tieto aktivity pozitívny prístup, sebavedomie a dôveru detí vo svoje schopnosti. Dané aktivity by mali brať na vedomie taktiež odlišnosť kultúr, nakoľko každá kultúra má svoje špecifiká, ktoré musia byť prijaté a rešpektované. Hlavný cieľ v medzikultúrnom vzdelávaní je spolupráca, harmónia v spolunažívaní a najmä prijímanie odlišností v procese učenia. Rómska populácia je jednou z najväčších minorít v Európe a napriek tomu neustále čelia sociálnemu vylučovaniu a rasizmu.

Školská dochádzka Rómov je tak ovplyvnená nielen ich sociálno-ekonomickým statusom, ale aj diskrimináciou, ktorej sú vystavení. Cieľom učiteľov je ukázať deťom, že dokážu chápať ich kultúru, uznávajú ju a berú na vedomie, že niečo také v ich materskej škole existuje. Vzdelávanie učiteľov v tomto smere by nemalo byť zanedbávané a aktivity na začlenenie detí iných kultúr by mali byť samozrejmosťou, pretože pomocou nich môže učiteľ v triede sledovať identitu daného dieťaťa, prejavy a správanie, v neposlednom rade môže byť vidno aj to, ak má dieťa s niečím alebo s niekým problémy, čo bude nápomocné pri okamžitom riešení (Garifalia, Theodoti, 2021). Taktiež sa na školy apeluje, aby vyučujúci a iní dospelí, ktorí zabezpečujú vzdelávanie premýšľali o týchto deťoch z minorít dostatočne otvorene a najmä individualizovane, v podstate aby nemali voči týmto deťom príliš silné stereotypy (Páčovová et kol., 2018, s.115).

Najprirodzenejšou súčasťou dieťaťa je hra. Pre dieťa predškolského veku je hudba sama o sebe hrou. Na zvolenú hudbu tancuje do rytmu a pospevuje si. Rovnako ako je hudba užitočná pri rozvoji fantázie a predstavivosti, vhodne zvolené hudobné činnosti majú pozitívny dopad na rozumovú a sociálnu stránku dieťaťa (Burkovičová, Navrátilová, 2014, s. 59).

Z multikultúrneho hľadiska sa vieme zamerať na široké zastúpenie hudobných nástrojov v aktivitách, farba a výška zvuku, tempo skladieb a ako to celé pôsobí na dieťa, čo mu to pripomína (Burkovičová, Navrátilová, 2014, s. 58). Ak sa dieťa zžíva s hudbou a vtáhuje do seba hudobné podnety a javy, potom sa tieto zážitky stávajú časťou jeho bytosti. To, ako hlboko bude dieťa vnímať dané hudobné dielo, bude vychádzať zo širokej škály činiteľov, ktorú v neposlednej rade tvorí aj spôsob interpretácie hudby (Sedlák, 1990).

Rómske deti uprednostňujú najmä hru na detské rytmické nástroje, vďaka ktorým sa môžu hudobne prejavovať bez akejkoľvek technickej prípravy, dáva šancu aj deťom menej hudobne obdareným, spolieha sa na univerzálne vrodené rytmické cítenie Rómov, umožňuje taktiež skrz rozvoj inštrumentálnej kreativity stimuláciu detského hudobného myslenia a fantázie (Ševčíková, 2008, s.151).

Možností pri začleňovaní rómskeho dieťaťa má pedagóg niekoľko. Vhodným spôsobom môže byť aj vzdelávacia cesta, ktorá bola vytvorená v rámci projektu Art4ROM, ktorý mieri prevažne na vytváranie vedomostí a povedomia o rómskej kultúre na základných školách a vzdelávacích inštitúciách v Európe. Projekt Art4ROM zahŕňa koncepciu integrácie umenia a navrhuje spôsoby výučby, ktoré sú založené na dôležitej hodnote a jedinečnej radosť z umenia.

Projekt Art4ROM je navrhnutý tak, aby poskytol učiteľom, sociálnym pracovníkom, umelcom a pedagógom inšpiráciu a praktické nástroje, ktoré môžu použiť na svojom pracovisku na:

- Podporu kultúrnej a sociálnej výmeny medzi rómskymi a nerómskymi deťmi
- Podporu povedomia o rómskej kultúre vo vzdelávacom prostredí a rómskych osadách
- Učenie a učenie sa o rómskej histórii, tradíciách, hodnotách a súčasnom živote prostredníctvom využívania rôznych foriem umenia
- Povzbudzovanie rómskych detí, aby si zvýšili úroveň školskej dochádzky učením sa učebných osnov prostredníctvom umenia a zvyšovaním ich sebaúcty
- Zlepšenie šťastia a sebaúcty rómskych detí
- To, aby urobili nerómske deti viac otvorenými a empatickými voči rómskym rovesníkom

Aktivity Art4ROM boli implementované v troch Európskych krajinách v rámci rómskych osád, ako aj na základných školách, kde sa nachádzajú rómsky aj nerómsky žiaci.

Väčšina umelcov a ľudí, ktoré prispeli k aktivitám projektu má dlhoročné skúsenosti s umeleckým vzdelávaním detí, najmä na podporu sociálnej inklúzie a vzdelávania. Deti a žiaci sa učia pomocou tímovej práce, techniky počúvania, brainstormingu, diskusiou, času strávenom v kruhu či pomocou používania rôznych nástrojov. Vo výsledku získajú deti a žiaci vedomosti o pôvode rómskej hudby a historicko-geografických predstavách o dejinách Rómov.

Učitelia hrajú rôzne hudobné skladby a deti ich počúvajú. Následne sa učitelia spýtajú detí, na čo mysleli pri počúvaní hudby, čo v nich hudba vyvolala a či v nich hudba vyvoláva nejaký obraz. Taktiež učiteľ vysvetľuje, že rómska hudba ovplyvnila hudbu zloženú a hranú v krajinách, kde Rómovia žili. Potom deti vytlieskávajú spoločne s učiteľom v rytme hudobných skladieb (Learning Paths, 2015).

4 Výskumné štetrenie

Táto časť diplomovej práce sa bude venovať rozhovorom a pozorovaniu rodičov, detí a učiteľov. V prvej časti bude jasne vymedzený hlavný cieľ, výskumné otázky a metódy výskumu. Pokračovať budem popisom respondentov a následnou analýzou rozhovorov bude skúmané, či bolo pomocou rozhovorov odpovedané na výskumné otázky. Posledná časť sa bude venovať celkovému hodnoteniu a diskusii. Výskumné otázky boli kladené rodičom, deťom a učiteľke po úvodnom rozhovore s dvomi sociálnymi pracovníčkami, ktoré pracujú s rodinami a deťmi v rómskej komunite. Za rodinami dochádzajú do ich obydliá, alebo sa stretávajú v priestoroch strediska. Sociálne pracovníčky ma vtiahli do problematiky hudobného (ne)vzdelávania v okolí, takže som v čase rozhovorov s rodinami mala lepšiu prehľad o aktuálnej situácii ohľadom hudobného vzdelávania.

Po získaní kontaktov na prípravnú triedu ZŠ, a na sociálne zariadenie boli e-mailom oslovení zainteresovaní účastníci, ktorým som už v maile načrtla obsah rozhovoru a ďalšie informácie, ktoré boli účastníkmi vyžiadané. Následne bolo dohodnuté medzi nami stretnutie, kde mi boli zodpovedané prvotné otázky. Niektoré rozhovory boli s dovoľením nahrávané a neskôr prepísané do práce. Z prvých rozhovorov so sociálnymi pracovníčkami bola z mojej strany vyjadrená prosba skontaktovať ma s rodinami, o ktorých by mali sociálne pracovníčky vedomie, že sa v členovia rodiny venujú hudbe a boli by ochotní podieľať sa na výskume.

Na začiatku ma zaujímalo, či sa v danej oblasti nachádzajú inštitúcie, ktoré by ponúkali hudobné aktivity, či už hranie na nástroj, spev, poprípade tanec. Taktiež som hľadala odpoveď na otázku či sa v okolí nachádzajú ľudia, ktorí s rómskou mládežou v oblasti hudby pracujú, rozvíjajú ich, alebo im len ponúkajú priestor na schádzanie sa či hudobný nástroj. Obe sociálne pracovníčky sa zhodli na tom, že rómske deti v tejto komunite hudba baví, spev rôznych piesní či hra na hudobný nástroj im nie sú cudzie a keby mali niekoho, kto by ich k tomu viedol, určite by sa tomu venovali viac.

Hudobné aktivity poskytuje Centrum detí a mládeže v danej oblasti. Avšak všetky tieto aktivity sú platené, čo drvivú väčšinu rómskych rodičov odrádza v tom tam svoje deti poslať, nakoľko jedna rodina má aj viacero detí a platiť to všetkým by bolo finančne nezvládnuteľné. Problém vidia obe panie v tom, že konkrétne v tej oblasti sa nenachádza žiadne zariadenie, ktoré by poskytovalo hudobné či umelecké aktivity aspoň za

symbolické ceny. Preto tí čo chcú, aby ich dieťa bolo vzdelávané aj v umeleckom smere, sú nútení cestovať do neďalekého mesta, kde sa nachádza Nížkoprahové centrum, ktoré ponúka aspoň tanečný krúžok, ktorý je zadarmo. Tam však tiež väčšina rodičov svoje deti nepustí, či už kvôli peniazom za autobus alebo kvôli vzdialenosti – je to pre nich od ruky. Rodičia nevidia dostatočný dôvod na to, aby ich dieťa muselo opustiť bezpečné priestory komunity. Obe panie zhodne potvrdili, že z dotazníka spokojnosti, ktorý poskytuje stredisko v rámci nimi poskytovaných služieb vyplynulo, že rodičia by boli takýmto aktivitám pre svoje deti pozitívne naklonení.

Z rozhovoru taktiež vyplynulo, že rodičia v hudobnej podpore svojich detí príliš nevyvíkajú, nekladú na to dôraz a nepríde im to podstatné. Problém môže byť aj v tom, že tam nie je nikto kto by im vysvetlil, prečo by tomu mohli venovať pozornosť. Deti v tom prípade nemajú žiadnu oporu a preto častokrát na svoj hudobný sen zanevrú, a spievajú alebo hrajú len v uliciach mesta. Keď som sa spýtala, či je tam niekto kto je ochotný pracovať a venovať sa deťom v umeleckej sfére, odpoveďou mi bolo tiež – nie. Obe panie potvrdili, že deti v komunite radi spievajú a schádzajú sa v skupinkách, kde si púšťajú najmä rómske pesničky. Ale chýba človek alebo skupina ľudí, ktorá by bola ochotná venovať svoj čas alebo priestory k hudobnému rozvíjaniu rómskych detí v tejto komunite.

4.1. Cieľ výskumného šetrenia

Hlavným cieľom praktickej časti výskumu je zistiť, aký má hudobné umenie vplyv na sociálny život a vzdelávanie rómskych detí zo znevýhodneného prostredia. Bude skúmané, či hudba ovplyvňuje rozhodnutia detí či už vo využití voľného času, zlepšení svojej osobnosti, alebo len v otázke, či dieťa rado chodí do materskej školy alebo do prípravnej triedy, pretože sú tam pre neho pripravené aj zaujímavé hudobné aktivity. Dôležitý bude aj vplyv rodičov a ich následná podpora, prípadne nedostatočná podpora. Pod vplyvom už spomínaných výskumných metód sa budem snažiť získať odpovede na tento cieľ.

4.2. Výskumné otázky

Výsledkom výskumu je nájst' odpovede na nasledujúce výskumné otázky:

- Ako hudobné umenie pomáha rozvíjať osobnosť u rómskeho dieťaťa?
- Ako hudba napomáha pri vzdelávaní rómskeho dieťaťa?
- Akú rolu zohráva rodič pri hudobnom rozvoji dieťaťa?
- Akú rolu zohráva učiteľ pri hudobnom rozvoji dieťaťa?

Odpoveďami na tieto otázky bude získaný ucelený obraz na to, či má hudba skutočne taký vplyv na rómske deti, ako je písané v úvode práce. Ako vychýrených hudobníkov Rómov častokrát nezaujíma nič iné, hudbou priam žijú, sú k nej vedení od útleho veku a po celý život sú jej verní.

Svoj pohľad na to môžu taktiež mať/získať aj učiteľky v materských školách a prípravnej triede, kde sa rómske deti vyskytujú. Môže im to pomôcť v motivácii dieťaťa, prípadne ich samotné to môže namotivovať v inšpirácii nových námetov na hudobné aktivity. V neposlednom rade z výsledkov výskumného šetrenia môžu čerpať aj samotní rodičia, ktorí si častokrát nemusia byť vedomí toho, že ich dieťa má príliš veľký alebo príliš malý záujem o hudobné vzdelávanie.

Výskumné otázky boli konkrétnejšie rozvinuté otázkami v pološtruktúrovaných rozhovoroch, ktoré som modifikovala ako pre rodičov, tak pre deti a učiteľku. Otázky v rozhovore som sa snažila tvoriť tak, aby boli pre každého z respondentov dobre pochopiteľné a aby na to mohli jednoducho odpovedať.

♦ Otázky pre rozhovor s rodičmi

Pri tvorbe otázok som vychádzala predovšetkým z toho, že rodičia sú pre deti hlavný vzor jak v oblasti výchovy, tak aj v oblasti hudobnej. Častokrát má práve rodič vo svojej moci to, či bude jeho dieťaťu umožnené hudobné vzdelávanie. A to nielen výberom vhodnej či už materskej školy alebo neskôr základnej školy, ale aj podnetmi, ktoré prichádzajú práve z prostredia rodiny a blízkeho okolia dieťaťa. Bittnerová et kol. (2014, s.133) vo svojej publikácii uvádzajú, že pre rómske rodiny z vylúčených lokalít je nesmierne dôležité byť rodičom a tejto roli sa nikto nevyhýba, ba práve naopak, rola matky a otca značí prestížny status v rámci postavenia jedinca v komunite. Preto leží blaho a šťastie dieťaťa na srdci každému rodičovi.

1. Kedy ste si na svojom dieťati všimli, že začalo prejavovať záujem o hudobné vzdelávanie, resp. o akýkoľvek podnet spojený s hudbou?

Na začiatku ma zaujímalo, ako si rodič všíma svoje dieťa, jeho prania a túžby. Kedy začalo dieťa prvý krát prejavovať vážnejší záujem o hudbu? Bol rodič jeho novej záľube naklonený? Rozhodol sa ho v tom podporiť a pokračovať v tom alebo zostalo pranie dieťaťa nevypočuté?

2. Hrá niekto z Vašej rodiny na hudobný nástroj? Zapája sa do hudobných aktivít spoločne s dieťaťom?

Je známe, že deti sú vnímavé bytosti. Sledujú dianie v rodine a nasávajú každú informáciu, ktorá im je či už vedome alebo nevedome poskytnutá. Preto aj skutočnosť, či sa v rodine nachádza niekto, kto zdieľa záľubu podobnú tej ich, je pre ne dôležitá. Častokrát je práve to rozhodujúcim faktorom pre to, či dieťa pri danej aktivite zostane alebo nie.

3. Hrá Vaše dieťa na daný hudobný nástroj/spieva z dôvodu, že to videlo v rodine, poprípade naň hrajú jeho kamaráti?

Pri tejto otázke ma zaujímalo, čo bolo pre dieťa dôvodom výberu konkrétneho hudobného nástroja, poprípade spevu. Rómovia sú vo väčšine prípadov hudobníci, ale nemusia tomu vždy byť tak. Videlo ako sa na hudobný nástroj hrá v rodine a zaujalo ho to? Alebo podnet k hre či spevu prišiel mimo rodinu? Pokiaľ prišiel podnet či už k hre alebo spevu

z prostredia mimo rodiny, to dané prostredie môže byť dôvodom či už pozitívneho rozvoja osobnosti u dieťaťa, alebo si dieťa rozšíri svoj okruh ľudí a môže to prispievať k jeho dobrej nálade, pozitívnemu správaniu, atď.

4. Chodí Vaše dieťa do hudobného zboru alebo do kapely?

Podnetom k tejto otázke mi bola ako vlastná pozitívna skúsenosť so zborom, tak aj výskum Gülnihal Gül1 a Bilgehan Eren (2017), kde hovoria, že zborové vzdelávanie bolo pozitívnym prínosom k všeobecnému vzdelávaniu, kultúrnemu uvedomeniu a socializačnému procesu u rómskych detí, ktoré boli zaradené do znevýhodnených skupín. Každá príležitosť, kde môže hudba kladne ovplyvniť či už každodenný život alebo vzdelávanie je pre rómske deti dôležitá.

5. Myslíte si, že komunita ľudí v zbore, kapele alebo v spoločenstve, kde Vaše dieťa chodí, má na jeho osobnosť pozitívny vplyv?

Prostredie, v ktorom sa dieťa nachádza, je pre jeho ďalší rozvoj a celkový vývoj nesmierne dôležité. V predškolskom veku to môže významne ovplyvniť jeho ďalšie smerovanie. Gülnihal Gül1 a Bilgehan Eren (2017) vo svojom výskume tvrdia, že okrem všeobecného hudobného vzdelania v rámci zboru sa členovia zboru naučia pracovať spoločne, kolektívne sa stretávať s priateľmi a v neposlednom rade to zvyšuje ich sebavedomie.

6. Všimli ste si na svojom dieťati zmeny v správaní po tom, čo sa začalo venovať hudbe?

V tejto otázke bolo zamýšľané zistiť, ako sa dieťa správa mimo svoj komunitný kruh, alebo mimo priestor zboru/kapely, ktorý navštevuje. V prípade, že ho to prostredie pozitívne ovplyvňuje, pretavuje sa to správanie u dieťaťa aj do domáceho prostredia? V prípade, že správanie je negatívne, ako s tým rodičia ďalej nakladajú?

7. Pomáha hudba Vášmu dieťaťu lepšie sa začleniť do spoločnosti?

Hudba je jednou z najsilnejších spoločenských väzieb. Je taktiež výrazný komunikačný prostriedok, spája ľudí s podobnými alebo rovnakými záujmami. Je témou, ktorá nie je cudzia nikomu, je zrozumiteľná pre všetkých ľudí. Najmä deti jej môžu prikladať určitú vážnosť, môže byť preklenutím nielen kultúrnych rozdielov. Soula Mitakidou a Evangelia Tressou (2017) vo svojom výskume tvrdia, že umenie vo všeobecnosti pozitívne vplýva na sociálny rozvoj.

8. Podporujete svoje dieťa v jeho záľube k hudobnému umeniu?

Podľa Bittnerovej et kol. (2014, s.147) je v rómskej komunite vyjsť v ústrety očakávaniam dieťaťa jedným zo spôsobov plnenia rodičovskej role. Je uvedené, že pokiaľ dieťa niečo chce alebo naopak nechce, je mu vyhovené. Podpora rodiny je nesmierne dôležitá, dieťa bez nej môže stratiť chuť pokračovať vo svojej záľube ďalej a tým sa môže ochudobniť o nové zážitky, ktoré mu môže hudobné umenie priniesť.

9. Myslíte si, že hudobné umenie môže Vaše dieťa ovplyvňovať natoľko, že sa to bude odrážať v jeho prospechu v škole?

K tejto otázke mi boli podnetom výskumy, kde sa prostredníctvom projektov v školách analyzovalo hudobné vzdelávanie a jeho vplyv na všeobecné vzdelávanie u rómskych detí v znevýhodnených skupinách.

♦ Otázky pre rozhovor s deťmi

Pri tvorbe týchto otázok som chcela zistiť, ako vníma dieťa hudobné umenie, či ho hudba dovedla k poznávaniu nových ľudí, poprípade nového prostredia. Ako a či vníma podporu svojho okolia, najmä rodičov. Otázky a to, ako boli zodpovedané ma malo priviesť aj k tomu, či bol prípadný proces socializácie dieťaťa do spoločnosti úspešný.

1. Venuješ sa hudbe, resp. hráš na hudobný nástroj?

Cieľom tejto otázky bolo zistiť čomu konkrétne sa dieťa venuje, priblížiť jeho záujmy. Vo väčšine prípadov mi daná otázka bola zodpovedaná už v rozhovore s rodičmi, v tom

prípade som ju upravila tak, aby sedela konkrétne na dané dieťa. Otázka mala dať najavo môj záujem a slúžiť k „prelomeniu ľadov“.

2. Prečo si si vybral práve tento konkrétny hudobný nástroj?

Podobná otázka bola položená aj rodičom. V tejto otázke vychádzam z predpokladu, že pre dieťa bolo kľúčové to, že daný nástroj videlo v rodine, prípadne naň hrá niekto v jeho blízkom okolí a tak to pre dieťa bolo silnou a dostatočnou motiváciou.

3. Spoznal si vďaka hudbe nových ľudí/kamarátov?

Otázka bola v podobnom znení položená aj rodičom. Mojim cieľom bolo zistiť, do akej miery bolo sociálne začlenenie dieťaťa úspešné. Stretáva sa s novými kamarátmi aj mimo prostredie, v ktorom ich hudba spája? Čo je ten faktor, ktorý bol hlavný v procese zblížovania sa dieťaťa s novým prostredím, novými ľuďmi?

4. Cítiš zo strany rodičov podporu voči tvojej záľube v hudobnom umení?

Otázka bola podobne položená aj rodičom. Už vyššie som spomenula, že pre dieťa je súhlas rodiča dôležitý, v niektorých momentoch dokonca kľúčový v tom, aby pokračovalo v tom čo robí. Rodič je pre dieťa veľmi podstatným vzorom.

5. Bývajú v tvojej škole hudobné podujatia, poprípade hudobné krúžky, na ktoré ťa baví chodiť?

Bittnerová et kol. (2014, s.195) hovorí, že škola nie je miesto, ktoré by sa dalo nazvať kľúčovým vo vzťahu socializácie v rámci rodiny a komunity. Preto som touto otázkou chcela zísť aj do tejto roviny, kde som chcela zistiť, aký vzťah má dieťa ku škole ako takej. Prvotným záujmom však bolo zistiť, pokiaľ dieťa navštevuje materskú školu alebo prípravnú triedu, či sa v rámci toho zapája do hudobných aktivít, organizovaných týmito inštitúciami.

◆ Otázky pre rozhovor s učiteľmi

Otázkami pre učiteľov som chcela zistiť, aká je ich podpora voči deťom v rovine hudobnej, ktorá je považovaná za silnú stránku rómskej komunity.

1. Poskytujete v triede hudobné aktivity? Ako často?

Touto základnou otázkou som sa chcela spýtať, či je vôbec hudba ako taká zaradená nejakým spôsobom vo vzdelávaní. Gülnihal Güll a Bilgehan Eren (2017) vo svojom výskume hovoria, že je dôležité, aby rómske deti v znevýhodnených skupinách dostali možnosť odhaliť svoj talent a hudbu, ktorá je každodennou súčasťou, zo vzdelávacieho hľadiska zvyhodňovať.

2. Dožadujú sa deti samé od seba hudobných aktivít?

Môj zámer v tejto otázke bolo zistiť, či sú prípadné žiadosti detí ohľadom hudobných aktivít vypočuté a aký podiel v tom má učiteľka. Ako som písala v kapitolách vyššie, je dôležité, aby učiteľ chápal dôležitosť a rozmanitosť každého etnika, ktoré v triede má. Žiadne dieťa nemá mať pocit, že učiteľ neberie na vedomie jeho prania, najmä keď sa to týka hudobného umenia, ktoré môže deti hudobne a kultúrne obohatiť.

3. Používate ako doprovod k piesňam aj hudobný nástroj?

Hudobný nástroj môže slúžiť ako most pri úvodnom rozhovore s dieťaťom, najmä ak je dieťa v triede nové a na hudobný nástroj zhodou náhod hrá. Celkovo sú hudobné nástroje pre deti v predškolskom veku atraktívne, spríjemnia nejednu aktivitu a ľahko vtiahnu do deja aj deti, ktoré nie sú bežne tak komunikatívne.

4. Máte pocit, že hudba pozitívne ovplyvňuje osobnosť a náladu u rómskych detí?

Ak je rómske dieťa v prostredí školy šťastné a spokojné, je predpoklad, že sa tam bude vracieť. Predškolské vzdelávanie v prostredí rómskej komunity vyvoláva stále nedôveru. Faktorov môže byť viacero. Podľa Bittnerová et kol. (2014, s.198) je škola braná ako prostredie nepriateľských sociálnych vzťahov najmä medzi deťmi. Pokiaľ môže hudba

slúžiť ako prostriedok, vďaka ktorému sa rómske deti budú do školy tešiť a bude ich pozitívne ovplyvňovať, nemalo by sa to zanedbávať.

5. Majú rodičia záujem o to, aby boli v triede konkrétne hudobné aktivity, piesne?

Vzťahy medzi rodičmi a učiteľmi nie sú vždy jednoduché. Otázkou som chcela zistiť, aká je komunikácia medzi učiteľmi a rómskymi rodičmi.

Všetky tieto otázky boli pripravené pre pološtruktúrovaný rozhovor, kde nebolo cieľom položiť otázku a očakávať konkrétnu odpoveď, ale na základe rozhovoru nájsť odpovede na tieto otázky.

4.3. Metódy kvalitatívneho výskumu

K dosiahnutiu odpovedí na výskumné otázky mi poslúži *pološtruktúrovaný rozhovor*, ktorý je „prechodný typ“ medzi štruktúrovaným a neštruktúrovaným rozhovorom. Určitá časť otázok je naplánovaná vopred a poradie otázok sa prispôsobuje priebehu rozhovoru. V priebehu rozhovoru sa môžu vytvoriť nové otázky, pokiaľ to situácia vyžaduje. Tento typ výskumnej metódy bol zvolený preto, aby sa respondenti necítili zväzovaní otázkami a mohli poskytnúť na danú problematiku svoj názor. Rozhovor umožňuje zachytiť nielen fakty, ale aj hlbšie preniknúť do motívov a postojov respondentov, kde je možné sledovať aj vonkajšie reakcie respondenta a podľa toho naviazať na ďalší smer rozhovoru (Gavora, 2010).

Neexistuje fixné pravidlo pre radenie otázok a tak sa poradie otázok menilo v závislosti na odpovediach opýtaných. Každý rozhovor bol teda jedinečný, pretože boli kladené aj nové otázky v nadväznosti predchádzajúcich odpovedí (Hendl, 2009, s. 696). Keďže budem vstupovať do neznámeho prostredia (skúmaného terénu), bude uplatnené aj *zúčastnené pozorovanie*, ktoré je definované ako dlhodobé, systematické a reflexívne pozorovanie s cieľom objavenia a reprezentovania sociálneho života a procesu (Švaříček, Šed'ová, 2007). Obe tieto metódy patria medzi metódy kvalitatívneho výskumu, o ktorom (Švaříček, Šed'ová, 2007) hovoria, že je naturalistický, a teda sa vo významnej miere odohráva v prostredí, v ktorom sa skúmané fenomény reálne vyskytujú. Zároveň je taktiež pravdivé tvrdenie, že nevyhnutná miera dôvery a otvorenosti skúmaných aktérov

voči výskumníkovi silne ovplyvňuje kvalitu získaných dát. Z uvedených dôvodov je nutné premýšľať, akým spôsobom vstúpime do pola, ktoré hodláme skúmať, a akým spôsobom sa v ňom potom budeme pohybovať.

Pre zachovanie identity budú zúčastneným osobám pridelené skratky. Na začiatku rozhovoru bolo všetkým povedané, aké informácie o nich sa budú v práci uvádzať.

Dĺžka rozhovoru bola rôzna, v závislosti schopností osôb odpovedať na dané otázky. Rozhovory boli so súhlasom rodičov nahrávané na mobilný telefón. U pani učiteľky mi nahrávanie nebolo umožnené, preto som si odpovede zapisovala. Prostredie a čas boli v réžii potreby respondentov, ktorí si mohli vybrať miesto, kde sa cítili komfortne a bezpečne, a preto boli niektoré rozhovory usporiadané na verejnom priestore, na pracovisku či v kaviarni. Rozhovory trvali rôzne, od 20 do 40 minút. Niektoré sa podstaty veci dotýkali konkrétnejšie, iné zostali viac na povrchu. Pani učiteľka sa zamerala na odpovede obecnnejšie, prepísané odpovede dopĺňali jej komentáre o správaní a kultúre detí v jej triede, ktoré neboli pre potreby výskumu relevantné, preto nie sú v odpovediach zahrnuté.

Všetky rozhovory boli prepísané a následne navzájom porovnané pomocou otvoreného kódovania, metódou ceruzka a papier. Strauss a Corbinová (1999, s.43) hovoria, že otvorené kódovanie je časť analýzy, ktorá sa zaoberá označovaním a kategorizáciou pojmov pomocou starostlivého študovania údajov.

Údaje z rozhovorov boli rozobrané, konceptualizované a zložené novým spôsobom. Pri otvorenom kódovaní je text rozbitý na kúsky a zložený novým spôsobom. Týmto jednotkám som pridela názvy a s takto pomenovanými fragmentami textu som potom ďalej pracovala. Následne boli pojmom priradené kódy – označenia, ktoré čo možno najviac opisovali daný pojem. Po vytvorení zoznamu nasledovala kategorizácia, čo znamená, že kódy, ktoré vzišli z otvoreného kódovania boli zlúčené dokopy, pokiaľ sa rovnaké pojmy vyskytovali viackrát (Švaříček, Šed'ová 2007, s. 211-222). Ďalej pomocou techniky „vyloženia kariet“, ktorá je nadstavbou nad otvoreným kódovaním, bol vzatý zoznam kódov a kategórií, a boli usporiadané podľa výskumných otázok, a na základe tohto usporiadania bol prerozprávaný obsah zistených informácií. Nie je potrebné, aby boli použité všetky kategórie (Švaříček, Šed'ová 2007, s. 226), preto boli vybraté len tie, ktoré boli relevantné v rámci výskumných otázok.

4.4. Výskumný súbor

Pre tento výskum bolo oslovených celkovo 8 rodín a pani učiteľka prípravnej triedy. Pozvanie na rozhovor prijali 3 rodiny. Vybrané rómske rodiny boli k spolupráci oslovené z dôvodu, že žijú v hudobne podnetnom prostredí, z rodiny, hrá vždy aspoň jeden člen na hudobný nástroj a hudbe sa venuje aj dieťa.

Pani učiteľka v prípravnej triede ZŠ sa už niekoľko rokov pohybuje v miestnej komunite a vybratá pre tento výskum bola z dôvodu, pretože rómske deti predškolského veku učí už dlhé roky a pozná ich veľmi dobre, preto môže hovoriť zo svojich skúseností.

Údaje o všetkých respondentoch zostávajú v anonymite a ich charakteristiky obsahujú len tie najdôležitejšie údaje.

A, Pani učiteľka prípravnej triedy ZŠ

Práca s deťmi ju veľmi baví a naplňa. Podľa jej slov ju deti dokážu nabiť pozitívnou energiou, aj keď niektoré dni ju dokážu aj ubrať. Stretnutie a následný rozhovor boli veľmi podnetné a zaujímavé. Na triedu 15tich detí je väčšinu času sama, v niektoré dni jej pomáha asistentka pedagóga. Deti z jej triedy do prvej triedy odchádzajú pripravené a znalé školského prostredia.

B, Rómske rodiny

Rodina č.1 :

- **Rodič A (R_A)** – hudbe sa venuje už viac než 20 rokov, z toho 10 rokov spieval v jazzovej kapele. Vo voľnom čase sa venuje svojim deťom a hrá na gitaru.
- **Dieťa A1 (D_A1)** – je prostredné dieťa, má ešte dvoch súrodencov. K hudbe bolo D_A1 vedené už od troch rokov. Z rozhovoru bolo vidno, že o hudbu prejavovalo iniciatívu samostatne a celý proces učenia sa a objavovanie hudobného sveta ho baví. V rámci rozhovoru bolo tiež zistené, že D_A1 nevyrastá v typickom rómskom prostredí, pretože s tým jeho rodič nesúhlasí. Vo voľnom čase hrá na gitaru, spieva a hrá sa s kamarátmi.

Rodina č.2 :

- **Rodič B (R_B)** – rodič sa hudbe nevenuje, z rozhovoru však bolo vidno, že svoje dieťa plne podporujú a rodičia sú radi z toho, že sa do hudobných aktivít zapája s nadšením. Na nácvik zboru ho dovážajú z neďalekej dediny.
- **Dieťa D (D)** – pochádza zo štyroch súrodencov, hudbe sa venuje len on. najviac ho baví zborové aktivity, kde spieva a venuje sa hre na dva nástroje. Na otázky odpovedal samostatne, miestami sa pri odpovedi pozeral na rodiča. Teší sa na najbližšie vystúpenie so zborom. Navštevuje prípravnú triedu mimo komunitu, kde býva.

Rodina č.3:

- **Rodič C (R_C)** – rodič sa hudbe nevenuje, ale pochádza z rodiny, ktorá má hudobné základy. V hudobných aktivitách svoje dieťa podporuje, na skúšky zboru svoje dieťa vozí. Privítal by vo svojom okolí väčší výber voľnočasových aktivít, najmä hudobných, aby svoje dieťa nemusel dovážať.
- **Dieťa N (N)** – má dvoch súrodencov, ale hudbe sa venuje ako jediný z rodiny. Pri rozhovore bolo trochu nesmelé, pomalšie odpovedalo, väčšinu času sa pri odpovedi pozeralo na rodiča, ktorý občas do odpovedí zasiahol. Vo voľnom čase sa venuje futbalu a zborovým aktivitám, ktoré sú ešte v začiatkoch. Na podnet svojej babky hrá na flautu. Navštevuje prípravnú triedu mimo komunitu, kde býva.

Deti D a N navštevujú rovnaký zbor.

5 Analýza výsledkov a interpretácia

V tejto časti diplomovej práce budem analyzovať výsledky získané z pološtruktúrovaných rozhovorov, ktoré som uskutočnila s rómskymi rodinami a učiteľkou prípravnej triedy. Otázky, ktoré som pokladala, boli vytvorené na základe výskumných otázok a odpovede respondentov boli potom priradené naspäť k týmto výskumným otázkam. Pre ľahšie analyzovanie výsledkov výskumu bolo nevyhnutné spojiť rozhovory rodičov, detí a učiteľky. Vďaka metóde otvoreného kódovania a následnej kategorizácie kódov, boli odpovede navzájom porovnané pomocou techniky „vyloženia kariet“ (Švaříček, Šed'ová, 2007, s. 211-222, 226-227).

VO 1 Ako hudobné umenie pomáha rozvíjať osobnosť u rómskeho dieťaťa?

Základom pre to, aby hudobné umenie vôbec mohlo rozvíjať osobnosť u dieťaťa je to, aby ho hudba bavila a aby dieťa robilo činnosti spojené s ňou dobrovoľne a preto, lebo to samé chce. Všetci rodičia sa zhodli, že svoje deti v tom čo robia plne podporujú, R_B dokonca povedal, že je radšej, že jeho dieťa sa venuje hudbe a nie futbalu, pretože v zbore, ktorý navštevuje, sú „*slušní a dobrí chalani*.“ A jeho dieťa „*vyhľadáva deti podobné, ako sú v zbore*.“ Že hudba rómske deti baví, potvrdila aj učiteľka prípravnej triedy slovami: „*hudba ich baví, radi spievajú a vo všeobecnosti sa radi hýbu*“. Tiež na otázku, či si myslí, že hudba pozitívne ovplyvňuje osobnosť rómskych detí odpovedala že: „*určite áno. Hudba ich ukludní aj rozptýli. Oni majú rytmus v krvi*“.

Dvaja rodičia (R_B a R_C) sa zhodli na tom, že zbor, ktoré ich deti navštevujú, pozitívne vplýva na osobnosť oboch detí. Podľa slov R_B: „*učia ich tam slušnému správaniu a vystupovaniu, pretože keď chodia so zborom vystupovať, musia sa vedieť slušne chovať*.“ Obaja rodičia taktiež uviedli, že sa to odráža aj v domácom prostredí a všimli si pozitívne zmeny v ich správaní. R_C povedal: „*ja si myslím, že to vidno aj doma, stáva sa viac zodpovednejšou*.“ Pozitívny vplyv komunity na dieťa uviedol R_A, ktorého dieťa trávi večery s kamarátmi, kde si spoločne hrajú a spievajú. Slovami R_A: „*je tam celý večer, domov ho musím ťahať*.“ D_A1 potvrdilo: „*keď som zistil, že sa vonku stretávajú decká – hrajú a spievajú, tak som sa k nim pridal*.“

Ďalším faktorom, ktorý pozitívne vplýva na detskú osobnosť sú hudobné nástroje. R_A povedal, že „ *vždy keď zoberie do rúk gitaru, tak má v svojich očiach takú tú detskú radosť.* “ po tom, čo jeho dieťa začalo hrať na gitare, ktorej sa venuje dodnes.

VO 2 Ako hudba napomáha pri vzdelávaní rómskeho dieťaťa?

To, že prostredie zboru je naozaj podnetné a to sa odráža aj do školského prostredia, potvrdil aj R_B: „*kvôli tomu slušnému správaniu nemá ani žiadne poznámky, pani učiteľky povedali, že je vzorný, ani sa nezapája do žiadnych konfliktov.* “ Povedal, že sa to odráža aj v lepšom prospechu.

Aj hudobné nástroje dokážu pozitívne ovplyvniť deti v prostredí školy, čo potvrdilo D_A1, ktoré si gitaru „ *začal nosiť aj do školy a hral na ňu cez prestávky so spolužiakmi.* “ Pani učiteľka v danej škole sa k tomu stavala tiež pozitívne, „*učiteľka hudobnej výchovy hrala spolu s nami, ona na klavíri a ja na gitare*“, povedalo D_A1.

VO 3 Akú rolu zohráva rodič pri hudobnom rozvoji dieťaťa?

Že podpora rodiny je nesmierne dôležitá, potvrdili svojimi slovami všetci rodičia. R_C povedal, že ju „*podporuje vo všetkom, čo si vyberie*“. R_A tiež povedal: „*dokedy ho to bude baviť, budem ho v tom podporovať*“. Ani jeden z rodičov pri tejto otázke nezaváhal, bolo poznať, že šťastie ich dieťaťa je ich prioritou. D_A1 „*dostalo svoju vlastnú gitaru hneď mesiac na to, čo vedel niečo zahrať*“.

Ani jedno dieťa by sa k hudbe nedostalo, nebyť hudobne podnetného rodinného prostredia. V dvoch prípadoch sa rodičia nevenujú hudbe, avšak túto rolu zastávajú ostatní členovia rodiny, ktorí na nástroj hrajú alebo spievajú spoločne s dieťaťom. V prípade R_C „*si spievajú od mala*“, kde to z pohľadu R_C bolo naučené od babičky a potom bolo vidno, že „*aj sama si N. začala spievať na dvore, pri upratovaní*“.

Všetky deti sa dostali aj k hudobnému nástroju skrz svojich členov rodiny. R_A povedal, že vždy keď dieťa počulo hrať na gitaru jeho otca, „*pokúšal sa aj sám niečo zahrať*“. Jeho otec ho v tom „*podporoval najviac zo všetkých*“, podľa R_A bol pre D_A1 práve otec jeho hudobným vzorom. D_A1 potvrdilo, že „*ho to ešte radšej baví, keď môže hrať spolu s rodinou a zapájať sa do hrania spolu s nimi*“, tiež u D_A1 pri výbere hudobného

nástroja zohral veľkú rolu fakt, že „vždy chodili niekam, kde mali gitaru“ a „tatino, mamka aj ujo na gitaru hrajú“.

Že pri výbere nástroja jeho dieťať a bol najväčším podnetom práve fakt, že naň hrá člen rodiny, potvrdil R_C slovami: „áno, hrá na flautu. To má po babičke. Pomáha jej precvičovať hlavne noty, tomu ja ani manžel nerozumieme“. N tiež povedala: „flauta ma bavi a občas hrám aj s babkou“.

Na hudobný nástroj nehrá R_B a podľa jeho slov ani jeho manželka, avšak „dedovia z oboch strán rodiny hrajú na gitaru“. D povedalo, že „občas si s dedom na gitaru zahrá“.

VO 4 Akú rolu zohráva učiteľ pri hudobnom rozvoji dieťaťa?

Častokrát je to práve učiteľ, ktorý deti k hudbe vedie. Nie všetci rodičia majú záujem o to, aby sa ich dieťa hudbe venovalo. Skúsenosť na túto skutočnosť má učiteľka prípravnej triedy, kde rodičia v prostredí prípravnej triedy v danej komunite hudobné aktivity nikdy špecificky nevyžadovali: „že by chceli, aby som s nimi vyslovene spievala alebo hrala, tak to nie“.

Ona sama má hudobné aktivity rada, podľa jej slov „pohybovo – hudobné hry patria medzi obľúbené. Vždy keď to tak cítim, zaradím nejakú hudobnú aktivitu v priebehu dňa, ktoré zahrňajú vytlieskavanie, vyklopkávanie či rôzne aktivity/ hry na rytmus“. Deti sa potom hudobných aktivít dožadujú aj samé, na hudobné aktivity v triede reagujú s nadšením, častokrát si samé vyberú pesničku, ktorú si chcú spolu s učiteľkou zaspievať. Taktiež zdôraznila, že je dôležité pristupovať ku každému dieťaťu individuálne, podľa jeho potrieb.

R_C a D povedali, že učiteľka na hudobnej výchove „učí hravou formou“. D povedalo: „keď sme sa učili noty, učila nás to akoby ako rozprávku“. V tomto prípade sa dá povedať, že učiteľka zanechala v dieťati nielen pozitívny zážitok, ale „zaistila“ aj to, že dieťa sa na hodiny hudobnej výchovy bude tešiť a teda aj učiteľ môže byť dôležitou postavou v hudobnom rozvoji v živote dieťaťa.

U D_A1 sa učiteľka zapájala do hry spoločne s dieťaťom a jeho spolužiakmi. D_A1 povedalo, že „pani učiteľke sa to páčilo“.

R_C povedal, že „pani učiteľka si vždy pripraví veľa aktivít a spieva s nimi. N si doma stále niečo pobrukuje, keď príde domov v deň, kedy mali hudobnú“.

6 Diskusia

Na začiatku práce boli stanovené výskumné otázky:

1. Ako hudobné umenie pomáha rozvíjať osobnosť u rómskeho dieťaťa?
2. Ako hudba napomáha pri vzdelávaní rómskeho dieťaťa?
3. Akú rolu zohráva rodič pri hudobnom rozvoji dieťaťa?
4. Akú rolu zohráva učiteľ pri hudobnom rozvoji dieťaťa?

Teraz už zanalyzované odpovede porovnam s informáciami uvedenými v predchádzajúcich kapitolách. Taktiež tu uvediem aj vlastný názor na to, čo bolo pri výskume zistené a všetko porovnam aj so závermi z výskumov, ktoré som uviedla v kapitole 1.

VO 1 Ako hudobné umenie pomáha rozvíjať osobnosť u rómskeho dieťaťa?

Z výskumného šetrenia vyplynulo, že zbor ako hudobne podnetné prostredie má vysoký vplyv na osobnosť rómskeho dieťaťa. Deti v zbore bavia spievať, stretávajú sa tam s komunitou ľudí, ktorá má dobrý vplyv na ich správanie a chovanie, čo sa v konečnom dôsledku prelína aj do domáceho prostredia. Z výsledkov výskumu Gülnihal Güll a Bilgehan Eren (2017) tiež vyplynulo, že študenti si najviac užívali spev, najmä baladových a pohybových piesní.

Gülnihal Güll a Bilgehan Eren (2017) taktiež uvádzajú, že zbory patria medzi jedny z najdôležitejších komunít, ktoré umožňujú jednotne a solidárne dosiahnuť vysokej úrovne. Považuje sa za nevyhnutné, aby hudba, ktorá disponuje zjednocujúcim aspektom, nadobudla významné miesto vo vzdelávaní rómskych detí.

Z odpovedí respondentov tiež vyplynulo, že dôležitú rolu v detskej osobnosti tiež zohráva komunita, v ktorej sa rómske dieťa nachádza. Ak je podnetná, odráža sa to v detskom správaní a vystupovaní, dieťa sa začleňuje viac a celé je to prirodzenejšie.

Vo svojom výskume Soula Mitakidou a Evangelia Tressou (2017) uvádzajú, že (hudobné) umenie má pozitívny vplyv na:

- Sociálny a osobný rozvoj
- Prístup k učeniu
- Gramotnosť
- Počty
- Umelecké znalosti a schopnosti
- Obecné kompetencie – písanie, komunikácie, riešenie problémov..
- Potešenie a hodnota umenia

S pozitívnym vplyvom na sociálny a osobný rozvoj či k prístup k učeniu sa stotožňujem aj ja so svojim výskumom, ktorý je síce podstatne menší, ale má svoju hodnotu. Myslím si, že hudobné umenie má skutočne dôležitý význam v živote rómskeho dieťaťa. Inšpiráciou nám sú už uvedené výskumy, kde sa vo väčšej miere v školách podieľali na rozvoji detskej osobnosti, kreativite, socializácií, či iných schopností, ktoré sú v živote dieťaťa dôležité.

Jesúsa María Aparicio Gervás a Maríe Montserrat León Guerrero (2017) vo svojom výskume použili hudbu ako prostriedok pre začleňovanie znevýhodnených študentov do spoločnosti. Za cieľ si dali dokázať, že hudobný výcvik má pozitívny dopad na hodnoty študentov, ktoré sa priaznivo prelínajú s prostredím školy a zároveň im to uľahčuje začleňovanie do spoločnosti. V prípade môjho výskumu výsledky rozhovor ukázali, že hudobné umenie naozaj kladne vplýva na osobnosť respondentov a má to výrazný dopad aj mimo prostredie, kde sa hudobnému umeniu venujú. Hudba bola použitá ako vstupný prvok pre začlenenie detí do nového spoločenstva ľudí. U jedného z detí je to už dlhšia doba, čo dané prostredie navštevuje a má to významný vplyv na jeho osobnosť, čo sa zároveň prenáša aj do prostredia školy, kde sa vyhýba konfliktom vďaka disciplíne, vhodnému správaniu a pozitívne ovplyvujúcej výchove, ktorá mu bola poskytnutá v priestoroch zboru.

Proces začleňovania sa do tejto novej skupiny ľudí sme s rodičom prebrali len nepriamo, avšak z jeho slov bolo poznať, že jeho dieťa našlo v zbere nových priateľov. Podľa slov rodiča tento zbor navštevuje viacero detí nielen rómskeho pôvodu a pre každého z nich sú dvere otvorené. Hudba teda naozaj pôsobí medzi deťmi ako prvok, ktorý maže kultúrne

rozdiely a ponecháva to, čomu každý v miestnosti rozumie – unikátny emocionálny zážitok, zjednotenie sa medzi sebou a túžbu naučiť sa niečo nové.

Inšpiráciou v tom, ako začleniť rómske dieťa do spoločenstva ľudí a tým pozitívne ovplyvniť jeho osobnosť nám môže byť aj Španielsko, kde sa usporadúvajú festivaly so študentami hudby, ktorých snaha bola prostredníctvom verejného vystúpenia znížiť absenciu rómskych detí v škole (Tettey, Welch, Elme et kol., 2011, s.36).

VO 2 Ako hudba napomáha pri vzdelávaní rómskeho dieťaťa?

GülñihalGüll a Bilgehan Eren vo svojej štúdií (2017) hovoria o tom, že hudobná a zborová výchova mala značný podiel vo vzdelávacom procese u detí. Pozorovali deti v ich prirodzenom prostredí, pričom vychádzali z myšlienky hudobného workshopu, kde by sa znevýhodnená skupina detí mohla realizovať. Hudobné aktivity prinášaj dieťaťu zodpovednosť pracovať samostatne aj v rámci kolektívu a značnou mierou prispievajú k socializačnému procesu a disciplíne. Myslím si, že nápad workshopu môže mať veľký potenciál uskutočnenia aj u nás. Z úvodného rozhovoru so sociálnymi pracovníčkami vyplynulo, že v okolí, kde som výskum realizovala, nie je žiadne centrum alebo skupina ľudí, ktorí by sa venovali hudobnému vzdeávaniu rómskych detí. V minulosti bol realizovaný Rómsky festival, ktorý mal úspech, a zúčastňovalo sa ho slovai sociálnych pracovníčok „väčšina rómskeho obyvateľstva od nás“, avšak v dnešných dňoch je festivalu koniec- nemá ho kto viesť a usporiadať. Opätovné navrátenie tohto podujatia by bolo obyvateľmi vysoko cenené.

Že hudba a hudobné aktivity sú naozaj významným pomocníkom pri vzdelávaní, nám ukázali dvaja z respondentov, kde má vplyv zborových aktivít kladný dopad aj do prostredia školy. V jednom prípade dieťa chodí do zboru kratší časový úsek, ako druhé dieťa. Avšak z jeho odpovedí na otázky rozhovoru usudzujem, že prostredie zboru má na neho jednoznačne pozitívny vplyv. Odpovede boli síce miestami nesmelé, avšak produkované so šťastným výrazom v tvári, keď sme sa bavili o hudbe a speve. Jeden z rodičov sa dokonca vyjadril, že si zvolenie zborového spevu ako aktivitu nevie vynachváliť a rozhodne by za žiadnu inú voľnočasovú aktivitu nemenil. Jeho dieťa bolo počas celého rozhovoru príkladné, správanie by sa miestami dalo prirovnať k dospeljej osobe, s takou rozvahou mi odpovedal na otázky.

V druhom prípade si dieťa bralo svoj hudobný nástroj do prostredia školy, kde sa medzi prestávkami venovalo hre a spevu spoločne s kamarátmi. Do aktivity sa zapojila aj učiteľka, čo malo na deti a následne aj na celkový priebeh vzdelávania určite pozitívny vplyv, pretože sa dieťa vyjadrilo, že sa mu táto skúsenosť veľmi páčila. Nakoľko všetci zúčastnení boli spokojní a pomedzi prestávky sa spoločne venovali niečomu zábavnejšiemu a produktívnejšiemu spoločne s pedagógom, eliminovali prípadné negatívne chovanie a činy, ktoré v priestoroch triedy mohli nastať. Predsa len, sú to deti predškolského veku, ktoré sa cez prestávky naháňajú, vášnivo diskutujú, čo môže častokrát prerásť až do hádky.

Zo slov učiteľky, ktorá bola súčasťou výskumu viem, že je miestami náročné zaujať rómske dieťa natoľko, aby sa pravidelne zúčastňovalo vyučovania. Podľa jej slov musí vždy vymyslieť niečo nové a zaujímavé, aby udržala pozornosť detí tak, aby keď prídu domov mohli povedať rodičom, že sa im v škole páčilo a určite tam pôjdu znovu. Že deti v rómskej komunite riešia naozaj všetko, potvrdili taktiež jej slová. Pokiaľ nie je v triede vymyslený dostatočne stimulujúci podnet – väčšinu času práve hudobný, pretože si deti v jej triede radi spievajú, riešia „problémy dospelých“, prípadné nezhody medzi rodinami v komunite, čo častokrát prerastá do veľkého konfliktu medzi deťmi. Tu sa ukazuje, že nie len hudba môže byť nápomocná pri predchádzaní konfliktov, ale dôležitú rolu zohráva aj učiteľ, ktorému situácie v triede nesmie byť ľahostajná. Musí pre dieťa vymyslieť dostatočne podnetné aktivity a naslúchať mu.

Výsledky výzkumných otázok 2 a 4 sa miestami môžu prelínať, pretože učiteľ je v systéme vzdelávania neoddeliteľným faktorom, ktorý má značný vplyv na deti.

VO 3 Akú rolu zohráva rodič pri hudobnom rozvoji dieťaťa?

Zo slov Bittnerovej et kol. (2014, s. 124) vieme, že v rómskej rodine sú povinnosti medzi rodičmi delegované, časť prechádza na matku a časť na otca. Úlohou matky je zaistiť dieťaťu rodinné zázemie. Otec nie je vtáňovaný do každodennej starostlivosti o deti, objavuje sa v prípadoch, keď treba niekoho niekam odviezť, čo sa dialo aj v mojom prípade – otcovia nosia svoje deti na skúšky zboru.

V jednom prípade bol respondent hudobne aktívny počas svojho života, čo sa pozitívne prenieslo na dieťa, pretože to v ňom zdvihlo vlnu záujmu. Ďalší z respondentov uviedol, že prakticky od narodenia dieťaťa mu boli spievané rôzne piesne, ako rodičom, tak aj

blízkym členom rodiny. Vo všetkých prípadoch sú vo výskumne spomenutí práve blízky rodinní členovia, ktorí mali vedomý a pozitívny vplyv na hudobné vzdelávanie dieťaťa.

Bolo zaujímavé, ako na tú istú tému mal rodič aj dieťa iný pohľad. Stalo sa to v každom rozhovore, hoci boli otázky podobne skonštruované, odpovede boli zakaždým jedinečné. V jednom prípade rodič uviedol, že dieťa je nadšené z hry na hudobný nástroj a na fakt, že hru môže praktikovať spoločne so svojou blízkou rodinnou osobou. Zborové aktivity ho baví a už spomínaný rodinný člen, v tomto prípade starý rodič, ho učí mnohému z oblasti hudby. Dieťa na túto tému uviedlo strohejšie odpovede, čo však nevyhnutne nemuselo znamenať, že jeho rodič nehovoril pravdu. Povaha dieťaťa pri rozhovore bola skôr tichá, kľudná. Hoci odpovede dieťaťa pôsobili miestami nerozhodne, zakaždým ma presvedčil práve výraz v tvári dieťaťa, ktorý sa nedá oklamať. Keď hovorilo o členovi rodiny, s ktorým zdieľa vášeň pre hudbu, jeho oči žiarili a tvár sa usmievala. Väčšinu času sa pre odpovede pozeralo na rodiča, akoby si chcelo v myšlienkach pritiahnúť povolenie jeho názoru, alebo akoby premýšľalo: Čo by na to povedal môj otec/moja matka? Tu sa ukazuje, akú nesmierne dôležitú rolu zohráva rodič v živote dieťaťa. Postavenie rodičov je taktiež upevňované morálnym apelom *ctiť rodičov a superautoritu otca*, tzn. prijatím podriadeného postavenia dieťaťa (Bittnerová et kol., 2014, s.142). Vidí v svojom rodičovi vzor a túži po jeho uznaní. Inak tomu nie je ani v rómskej komunite. Samozrejme, že v bežnej výchove sú určité odlišnosti od tej rómskej, ale láska rodiča k dieťaťu sa nemení, Rómovia svoje deti bezmedzne milujú. Myslím si, že môžem povedať, že rola, ktorú zohráva rodič v hudobnom rozvoji svojho dieťaťa, je významná, až kľúčová. Pokiaľ rodič neodobrí záujmy svojho dieťaťa, dieťa môže ten záujem stratiť, pretože sa mu nedostáva adekvátnej podpory.

Určitý vplyv na odpovede detí mal v niektorých momentoch aj fakt, že rodič sedel hneď vedľa dieťaťa, mohlo sa preto podvedome báť, že náhodou povie niečo, s čím jeho rodič nebude súhlasiť. Niekoľko krát počas rozhovoru ďalší respondent - otec spomenul, že je pre neho dôležité, aby sa jeho dieťa stretávalo so „*slušnými a dobrými ľuďmi*.“ Dobrá prezentácia rodiny je pre neho dôležitá. Túto skutočnosť vo svojej publikácii opisuje aj Bittnerová et kol (2014, s. 137), kde rola otca v rómskej komunite spočíva v obhajovaní úcty rodiny na verejnosti, čo sa môže týkať aj detí. V tejto činnosti je aktívna taktiež aj matka. Ich spoločným cieľom je udržať úctu rodiny, teda byť garantom rodiny. Rešpekt voči rodičom je uplatňovaný skrz najrôznejšie schémy, ktoré potvrdzujú, že povinnosti, ktoré vykonávajú ako rodičia, robia dobre. Toto potvrdzovalo správanie všetkých

respondentov – detí, kde som pri každom rozhovore videla jemné náznaky smerom k rodičom. Či už to bolo prosba o pomoc s odpoveďou, alebo len myknutie hlavou smerom k rodičovi, dieťa potrebovalo mať istotu, že matka/otec je pri ňom.

Bittnerová et kol. (2014, s.137) tvrdia, že za výchovu dieťaťa cíti zodpovednosť aj širšia rodina, ktorá v modeli výchovy vo vylúčenej lokalite pôsobí ako poistka, keď zlyhávajú rodičia, aby v tej chvíli mohli na seba dočasne prevziať rolu. V rámci môjho výskumu neboli viditeľné žiadne „zlyhania“, tento úryvok som poňala skôr tak, že v dvoch prípadoch respondenti nehrajú na žiaden hudobný nástroj – rolu učiteľa a mentora na seba prevzali starí rodičia. Starajú sa o to, aby dieťaťu boli dopriate jeho záujmy a podľa slov respondentov to robia s láskou. Deti potvrdili, že vo všetkých prípadoch to bola práve rodina, v ktorej prišli k hudbe, či už blízka alebo tá širšia. Dôležitosť v tom zohrával fakt, že osoby, ktoré sa podieľajú na výchove dieťaťa vykonávajú niečo, čo sa zdá dieťaťu zaujímavé, môže ho to baviť a na základe toho sa pre to rozhodne. Môže sa jednať jak o hru na hudobný nástroj, spev alebo inú umeleckú činnosť.

Pri rozhovore s jedným z respondentov – s matkou bolo vidno, že je pre ňu dôležité, aby jej dieťa dokončilo to čo začalo – v jeho prípade chodenie na skúšky zboru. Ubezpečila ma o samozrejmej podpore čohokoľvek, čo jej dieťa zaujme, ale vzápätí dodala: „*ale nesmie to skončiť, neexistuje také, že to bude po týždni striedať, no čo by o nás potom hovorili*“. Aj keď Rómovia neberú školu ako súčasť života komunity a majú strach z nevraživosti, ktorá je každodenne prítomná, živia v inej vyhradenú mieru dôvery. Cenia si toho, keď niekto od nich dokončí školu – absolvuje vzdelanie (Bittnerová et kol., 2014, s. 199-201).

Podľa môjho názoru by sa tento poznatok dal aplikovať aj do informácií, získané z rozhovoru s matkou. Nie je to síce dosiahnutie vzdelania, ale vzdelanie = prestíž a prestíž už je niečo, s čím sa dieťa bude v zbere v prípade úspechu potýkať. Matka – respondent nechce, aby jej dieťa bolo vnímané ako niekto, čo niečo nedokáže dotiahnuť do konca. Nechce byť vnímaná majoritou a najmä „gádzami“ ako zlá matka. Tým, že jej dieťa bude chodiť dlhodobo do zboru získa určitú prestíž – začne chodiť na vystupovania, bude dostávať sólo úseky v piesňach. Chce byť na úspechy svojho dieťaťa hrdá.

V rámci rómskej komunity je rodič postavený do roli, v ktorej je zodpovedný za obhájenie chovania svojho dieťaťa a taktiež za jeho starostlivosť – matka sa stará sama. Nemôže dopustiť, aby bola táto pozícia spochybnená zo strany okolia, pretože by to mohlo tvoriť dojem prevzatia role (Bittnerová et kol. 2014, s.141).

VO 4 Akú rolu zohráva učiteľ pri hudobnom rozvoji dieťaťa?

Dôležitým prvkom, ktorý vo svojej práci učiteľ pri deťoch potrebuje, je motivácia. Zaujať detské publikum sa v niektorých chvíľach môže zdať nadmieru obtiažne. Z výsledkov výskumu Jesús María Aparicio Gervás a María Montserrat León Guerrer (2017) v analýze svojich výsledkov uviedli, že namotivovanie detí k „novým veciam“, ako sú piesne, tance či iné veci z iných-nových kultúr, má uspokojivý dopad na viac než 70% opýtaných. Taktiež z ich výsledkov bolo vidieť, že sa zlepšili aj vzťahy medzi respondentami a učiteľmi, čím dlhšie výskum pretrvával. Nadviazané boli úzke vzťahy, ktoré mladšie deti nadviazali rýchlejšie. Myslím si, že učiteľovi, ktorý robí svoju prácu s radosťou v srdci, to vidno na očiach. Deti potom viac baví zapájať sa do aktivít, keď vidia, že učiteľ je prítomný medzi nimi. Opakovane sa vracajú do prostredia školy a tým znižujú absenciu a záškoláctvo.

Zapojenie učiteľa do aktivity potvrdilo aj dieťa z radu respondentov. Učiteľka sa zapojila do hry spolu s nimi, čím mu dala najavo, že podporuje to čo robí, ale najmä že ho berie na vedomie – vníma ho. Dieťa to bralo ako pozitívny prvok a do školy sa opakovane vracalo, aby tam opäť mohlo zažiť tú radosť zo začlenenia sa do kolektívu.

Učiteľka z radu mojich respondentov túto skutočnosť niekoľko krát potvrdila svojimi slovami. Pokiaľ sa jej v triede nudí dieťa, ktoré sa však opakovane do triedy vracia, vie, že to dieťa to síce povie, ale na druhý deň príde znova – je to taký jeho rituál. Ak sa však nudí dieťa nové, musí spozornieť. Ako dostatočne dieťa namotivuje aby v triede zostalo závisí iba od nej a od výberu aktivít. Vo kapitolách vyššie som písala o tom, že hudba vo vzdelávaní medzi rómskymi deťmi, alebo deťmi inej kultúry, pôsobí v rámci prijatia inakosti a odlišnosti. Rešpektuje každú kultúru a vhodne sa dá využiť v procese učenia.

Szökeová (2013, s.7) vo svojej publikácii opisuje pedagóga, ktorý pracuje s rómskymi deťmi ako človeka empatickeho, ovplyvujúceho znalosťami, tvorivosťou a najmä pozitívnym prístupom k odlišnosti. Edukácia rómskych detí v priestoroch (nielen)

materskej školy akceptuje ich kultúru, národnosť a jedinečnosť. Je nesmierne dôležité vytvoriť deťom také prostredie na edukáciu, ktoré zodpovedá ich špecifickým, kultúrnym a psychickým potrebám. Vo vzťahu dieťa – pedagóg musí byť prítomná obojstranná tolerancia, ohľaduplnosť, solidarita, vzájomná pomoc a podpora, aby dieťaťu nerobilo problém adaptovať sa do nového prostredia. Je dôležité poukázať na to, že dieťa prichádza do nového prostredia z úplne odlišného domáceho prostredia, kde majú iné hodnotové orientácie a priority. Neznalosť úradného jazyka situáciu v materskej škole taktiež neľahčuje.

So všetkými uvedenými informáciami sa stotožňujem a myslím si, že toto všetko by mal mať pedagóg pracujúci s rómskymi deťmi neustále na pamäti. Musí myslieť na to, že nepracuje s deťmi bežného charakteru preto aj tempo práce by mal prispôbiť požiadavkám detí. Bittnerová et kol. (2014, s.230-231) tvrdí, že učiteľka má moc zmierniť tempo a tlak na dieťa. Je len na učiteľovi, či sa rozhodne dieťa podporiť alebo potopiť. Je to jednoduché, buď sa učiteľky deťom venovať chcú, alebo nie. Pokiaľ ich to baví a rómska komunita im je blízka, tak deti v prípade potreby aj doučujú, mimo svoj hlavný pracovný čas.

Ďalším nemenej dôležitým prvkom je komunikácia. Situácia na komunikáciu s rodičmi je najideálnejšia v prostredí prípravnej triedy, kde rodičia nosia svoje deti každý deň. Avšak so staršími žiakmi komunikácia upadá. (Vrbicová, 2009, s.129 in Kaleja, Knejp) Že tento faktor je naozaj dôležitý potvrdila v rozhovore aj učiteľka prípravnej triedy, ktorej naladiť sa na komunikačnú vlnu rodičov trvalo podľa jej slov „*naozaj dlhý čas*“. Rodičia častokrát svoje dieťa nechali medzi dverami a následne „*zmizli ako vietor*“, niektorí sa dokonca ani nepozdravili. Práve ona musela byť zo začiatku tým ústretovejším človekom, ktorý chodil za nimi či už ohľadom pripomienok k ich dieťaťu, alebo len pozdraviť sa. Uviedla však, že to nakoniec prinieslo svoje ovocie. V dnešných dňoch už s rodičmi po príchode zažartuje, dokonca jedna mamina chodí do školy podľa jej slov so slovami : „*no pani učiteľka, čo tento môj syn tentokrát vyvedol?*“ avšak vzápätí dodáva: „*nenechajte sa oklamať, aké jednoduché je to teraz. Ich dôveru som si musela vy dobyť*“.

Nedôvera rómskej komunity v školstvo nie je nová vec. Bittnerová et kol. (2014, s. 194-196) potvrdzujú vo svojej publikácii, že obdobie inštitucionálneho vzdelávania je uzavretá, individualizovaná kapitola a škola sa rozhodne nedá nazvať miestom, ktoré by vytváralo most medzi generáciami. Rómske matky vidia ťažisko školského vzdelávania skôr v rovine inštrumentálnej, avšak akceptujú ho ako súčasť niečoho, čo má pre ne veľkú hodnotu – vo vzťahu k deťom.

Preto je z uvedených slov jasné, že získať si dôveru je potrebné skrz ich najväčšie poklady – deti. Keď sa pedagóg dostatočne pripraví na to, že jeho trieda bude rozmanitá a bude sa tam nachádzať rôznorodé etnikum, medzi nimi aj rómske deti, a pripraví im v rámci či už zoznamovania sa, alebo iných činností hudobný program, môže si byť istý, že to deti zaujme a prvotné bariéry a obavy opadnú. V neposlednom rade tým dá najavo aj ostatným deťom, že je dôležité a samozrejmé rešpektovať a chápať iné kultúry.

7 Limity

Predkladaní respondenti môžu vyvolať otázku ohľadom parametra reprezentatívnosti. A preto sú oslovení iba vzorkou, ktorí majú za cieľ zmapovať danú oblasť. Menšia vzorka respondentov nemá v žiadnom prípade za cieľ hovoriť za väčšinu rómskej populácie v danej oblasti. Aj keď majú Rómovia viac charakteristík spoločných, nepochybne sa nájdu oblasti, ktoré sú pre komunitu v danom kraji špecifické a môžu si na tom zakladať viac, ako Rómovia v inej časti, preto by sa aj ich odpovede na dané otázky výskumu mohli líšiť.

Je samozrejmé, že sa vyskytli určité bariéry, resp. riziká, ktoré svojim spôsobom ovplyvňovali výsledky výskumného šetrenia. Najväčšou prekážkou sa ukázalo skontaktovať sa s rodinou, ktorá by mala záujem poskytnúť mi odpovede na moje otázky. Mojm prvotnou myšlienkou bolo osloviť sociálne pracovníčky, ktoré sú s rómskymi rodinami v dennom kontakte. Keďže jedna z nich bola rómskeho pôvodu a počas celého rozhovoru bolo vidno, že komunikácia so mnou jej nerobí problém nadobudla som presvedčenie, že problematrická nebude ani komunikácia s rodinami. Nimi oslovené rodiny pomoc sprvu prisľúbili, dokonca sme už komunikovali o čase a mieste, kde komunikácia ustala a viac sa mi neozvali. Problém mohol nastať v interpretácii sociálnymi pracovníčkami ohľadom predmetu môjho rozhovoru s nimi, nakoľko oni s nimi mali úvodný rozhovor. Taktiež nemuseli byť nadšení z toho, že osoba mimo ich komunitu sa bude nachádzať na ich území, v blízkosti ich rodiny.

Nakoniec som oslovila viacero známych, ktorí sa pohybujú v rómskej komunite kde som výskum realizovala či dokonca sú jej priamou súčasťou. Podarilo sa mi nadviazať kontakty s niekoľkými rodinami prostredníctvom internetu, kde prebehla prvotná komunikácia. Avšak väčšina rodín, ktorá mi prisľúbila pomoc, sa tiež napokon odmietla zúčastniť bez udania konkrétnejšieho dôvodu.

Napokon rodiny, ktoré sa výskumu zúčastnili mi potvrdili, že nebyť nášho spoločného známeho, ktorý mi kontakt na nich poskytol, rozhovoru by sa nezúčastnili, pretože nechceli, aby sa o nich „niekde písalo“, nechceli aby som opisovala kde žijú a ako žijú napriek tomu, že som ich niekoľkokrát ubezpečila nielen o celkovej anonymite ale aj o tom, že do práce použijem len informácie, ktoré mi budú poskytnuté s ich zvoľením, a preto som im rozhovory po prepísaní poslala na schválenie.

Ďalším limitom je nepochybne zamlčanie určitých informácií, či dokonca klamanie. Nakoľko s rozhovorom respondenti prvotne nesúhlasili sa dá predpokladať, že aby realitu „prikrášlili“ v ich prospech, pretože budú nimi poskytnuté informácie v ich ponímaní vystavené verejne, boli niektoré odpovede nimi vedome upravené. Rómsky rodičia sú na svoje deti hrdí, ich deti sú najlepšie, najšikovnejšie a samozrejme najtalentovanejšie, preto sa dá predpokladať, že hoci to mysleli dobre, nevedome niektoré svoje odpovede poupravili aby pôsobili ešte viac pozitívne a vykresľovali ich dieťa v čo najlepšom svetle.

Taktiež svoju rolu zohral aj fakt, že nepochádzam z miestnej komunity a teda nedôvera k okoliu mimo svoj komunitný kruh je charakteristickým znakom rómskej kultúry. Hoci som sa snažila pôsobiť prívetivo a nenútene, vyšla som v ústrety každej požiadavke respondentov, je ťažké povedať, či to úspešne zohralo svoju rolu.

Limitom sa jednoznačne dal nazvať aj fakt, že v materskej škole, v oblasti kde bol výskum uskutočňovaný a bol prvotný zámer rozhovor uskutočniť práve tam, sa nenachádzali deti rómskeho pôvodu, čo mi potvrdila pani učiteľka prípravnej triedy v rámci môjho rozhovoru s ňou a aj ďalší kontakt z oblasti miestneho školstva. Podľa slov pani učiteľky je materská škola pre deti „moc gádzovská“ a preto tam nechodia.

Tu sa naskytuje otázka na tému o ktorej som písala v úvode práce a to, či rómske deti nepocit'ovali prílišnú segregáciou v prostredí danej materskej školy, poprípade museli čeliť nedostatočnej pripravenosti či predsudkom zo strany personálu. . Materská škola by mala pre dieťa poskytovať dostatočne veľa podnetov v oblasti hudobného vzdelávania, čo sa mi však nepodarilo preukázať, preto som zvolila prípravnú triedu, kde sa nachádzali deti len rómskeho pôvodu predškolského veku.

S ohľadom na dané limity sa výsledky výskumu dajú brať skôr ako potenciálnu inšpiráciu pre prípadnú ďalšiu výskumnú činnosť.

Záver

Hlavným cieľom tejto práce bolo zistiť, ako hudba vplýva na osobnosť rómskeho dieťaťa, akú rolu zohráva hudba vo vzdelávacom procese a v neposlednom rade, akú úlohu v hudobnom rozvoji rómskeho dieťaťa majú rodičia a učitelia. Na základe pološtruktúrovaných rozhovorov bolo zistené, že všetky tieto otázky spája jedno slovo – rodina. Rómska rodina je veľmi špecifická, čo sa vyznačuje v mnohých atribútoch rodinného a spoločenského života. Od majoritnej spoločnosti sa odlišuje spôsobom, akým Rómovia vnímajú štruktúru rodiny, axiologickými prioritami a funkciami, ktoré by podľa nich rodina mala plniť. Pre rómsku komunitu má rodina ohromný význam. O rómskej rodine sa obyčajne hovorí, že by pre národy mohla byť vzorom, najmä pre svoju súdržnosť, interpersonálne vzťahy a intenzívne spojenia, ktoré medzi sebou jednotliví členovia prechovávajú (Kaleja, 2009, s.101).

Že hudba má pozitívny vplyv na osobnosť dieťaťa sa zhodli všetci opýtaní. Svojím spôsobom mi to dali najavo aj deti, aj keď to nepovedali priamo. Z ich odpovedí sa dalo vyčítať, že hudobné umenie má na nich skutočne pozitívny vplyv. A prečo rodina spája všetky tieto otázky? Pretože na podpore rodiny v rómskej komunite všetko stojí a padá. Rodičia majú v rodine hlavné slovo, hoci by pre svoje deti spravili prvé aj posledné, je pre dieťa stále nevyhnutné, aby dostávalo ich podporu. Hudobné vzdelávanie sa taktiež pretavuje aj do prostredia školy, čo bolo na základe výskumného šetrenia tiež potvrdené.

Nielen rodičia, ale aj starí rodičia tvoria významný prvok v živote dieťaťa. Z rozhovoru s rodičmi vyplynulo, že pokiaľ oni sami na hudobný nástroj nehrajú alebo nespievajú, zastúpi ich blízka rodina v podobe starých rodičov. Nie vždy je to pravidlom, že sa starí rodičia musia venovať hudbe. Avšak v tomto prípade bolo tomu tak, že starý rodič bol pre dieťa akýsi hudobný vzor, prvý impulz, ktorý ho doviedol k hudbe. Z odpovedí detí vyplynulo, že pokiaľ by podnet prvotne nebol v rodine, pravdepodobne by sa k tomu nedostali. Hoci dvojica detských respondentov navštevuje zbor a tam ich učia hrať aj na nástroj, s hudbou ako takou sa stretli najprv v rodine. Je vysoko pravdepodobné, že pokiaľ by si rodič s dieťaťom nespieval doma, alebo pokiaľ by dieťa nemalo v blízkom okolí žiadnu hudobnú inšpiráciu, k hudobnému umeniu by neinklinovalo, nemalo by sa to kde naučiť. Tým, že hoci sa rodičia hudbe nevenovali, ale hudba v rodine bola, sa deti dostali k zborovému spevu. Nové to pre nich bolo v rámci socializácie a začleňovania sa, ktoré vďaka hudobným aktivitám prebehlo bez problémov.

Čo sa týka hudby vo vzdelávacom procese, bola táto dôležitosť tiež potvrdená, ako učiteľkou, tak aj samotnými deťmi. Učiteľka sa v rozhovore niekoľko krát vyjadrila, že zapája hudobné aktivity aj medzi bežné činnosti dňa, pretože to deti baví. Tancujú a spievajú si, častokrát sa piesní dožadujú aj sami. Hoci nepoužíva bežné hudobné nástroje, vždy má po ruke aspoň Orffove nástroje, ktorými deťom udáva rytmus a takt. Hoci v prípade detí v jej triede sa rodičia hudobných aktivít nedožadujú, ona sama sa to snaží hudobné vzdelávanie aspoň z časti naplniť v prostredí školy. Potvrdzujú sa tu aj slová, že Rómovia majú rytmus v krvi, spev a tanec je ich prirodzenosťou.

Ako môže byť hudba nápomocná pri vzdelávaní? Na túto otázku bolo odpovedané respondentami tým, že ich deti výrazne ovplyvnilo hudobné prostredie zboru, kde sa učí nielen hrať a spievať, ale slušné vychovanie a správanie taktiež nesmie chýbať. Pri vystúpeniach je kľúčové, aby boli deti jednotné a je úplne jedno, či je to dieťa rómskeho pôvodu, alebo vietnamského. Tam sa na národnosť nehrá, diverzita je vítaná. Ide o to, aby dieťa, ktoré tam príde za účelom hudobného vzdelávania, bolo dobrým človekom a v neposlednom rade, aby vedelo aj niečo zanôtiť. Z odpovedí bolo zrejmé, že rodičia sú za tento krok vďační. Deti v škole poslúchajú, nie sú účastníkmi žiadnych konfliktov, čo v neposlednom rade pozitívne ovplyvňuje aj ich prospech, čo potvrdil rodič – respondent. Z poznania rómskej kultúry vieme, že dieťa sa v rómskej komunite pripravuje na život dospelého, čomu je prostredie zboru v konečnom dôsledku taktiež nápomocné. Odpovede detí miestami pôsobili naozaj vyspelo a kultivovane.

V neposlednom rade zohráva dôležitú rolu v hudobnom vzdelávaní dieťaťa aj učiteľ. Keďže sa stretáva s dieťaťom v podstate každý deň, ponúka mu to nekonečno možností ako dieťa ovplyvniť, zaujať a namotivovať k činnostiam. Je dôležité pre učiteľa vyhnúť sa predsudkom a pomocou hudby pomôcť rómskemu dieťaťu v procese začleňovania sa nie len do materskej školy, ale aj do prípravnej triedy, neskôr základnej školy. V dnešnej dobe už nie je nič neobvyklé z pohľadu multikultúry, aby školu navštevovalo dieťa rómskeho pôvodu. Pre školu ako takú platí, aby nestrane posudzovala schopnosti rómskeho dieťaťa a prispôsobila tempo učenia sa jeho tempu. Z dostupnej literatúry je tiež známe, že Rómom školské prostredie nie je úplne blízke. Čo by to mohlo aspoň z časti zmeniť, je začleniť do vzdelávania aj prvky rómskej kultúry, aby proces začleňovania sa bol pre deti jednoduchší a tým sa dá najavo aj ostatným deťom, že prítomnosť iného etnika je normálna, vítaná. Škola by mala pôsobiť ako atraktívne a motivačné miesto, kde budú chcieť deti chodiť každý deň s túžbou učiť sa.

Zdroje

Burkovičová, Radmila, Navrátilová, Jana. (2014). *Realizace multikulturní výchovy a vzdělávání v mateřské škole prostřednictvím etnické hudby*. Ostravská univerzita: Pedagogická fakulta. 152s. ISBN 978-80-7464-676-8

Franěk, Marek (2007). *Hudební psychologie*. Karolinum: Praha. ISBN 978-80-246-0965-2

Gavora a kol. (2010). *Elektronická učebnica pedagogického výskumu*. [online]. Bratislava : Univerzita Komenského. Dostupné na: <http://www.emetodologia.fedu.uniba.sk/> ISBN 978-80-223-2951-4.

Gülnihal Gül1 & Bilgehan Eren. (2017). *The Effect of Chorus Education in Disadvantageous Groups on the Process of General Education—Cultural Awareness and Socializing: The Sample of Gypsy Children*. [online]. Canadian Center of Science and Education: Department of Music Education, s.126. DOI: 10.5539/jel.v7n1p125. Dostupné z: <http://doi.org/10.5539/jel.v7n1p125>

Gulová a kol. (2010). *Analýza vzdělávacích potřeb romských žáků*. Brno: Katedra sociální pedagogiky PdF MU. ISBN 978-80-210-5342-7

Hendl, Jan, (2009). *Přehled statistických metod. Analýza a metanalýza dat*. 3. přepracované vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-482-3.

Kaleja, Martin, Knejp Jan (eds.), (2009). *Mluvme o Romech*. Ostrava: Ostravská univerzita. 199s. ISBN 978-80-7368-708-3

Kubátová, Dagmar (2011). *Biologický vývoj a vzdělávání dětí romského etnika v Ústeckém kraji*. Univerzita J.E. Purkyně: Ústí nad Labem. 267s. ISBN 978-80-7414-405-9

- Páchová, Anna et kol. 2018. *Školní a mimoškolné vzdělávání žáků z vyloučených lokalit*. Pelhřimov: Univerzita Karlova. ISBN 978-80-7603-002-2
- Preissová Krejčí, Andrea, Cichá, Martina, Gulová, Lenka (2012). *JINAKOST, PŘEDSUDDKY, MULTIKULTURALIZUS, Možnosti a limity multikulturní výchovy*. Upol: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-3287-8
- Říčan, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. 1. vyd. Praha : Portál, 1998, ISBN 80-7178-250-5. s. 64
- Sedlák, František (1990). *Základy hudební psychologie: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Vyd. 1. Praha: Státní pedagogické nakladatelství. 319s. ISBN 80-04-20587-9
- Strauss, Anselm, Corbinová, Juliet. (1999). *Základy kvalitativního výskumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Albert: Brno. ISBN 80-85834-60-X
- Szókeová, Alena. (2012). *Rómske dieťa v materskej škole*. Bratislava: Metodicko-pedagogické centrum.[online].Dostupnéz:https://mpcedu.sk/sites/default/files/projekty/vystup/2_ops_szokeova_alena_-_romske_dieta_v_materskej_skole.pdf
- Ševčíková, Veronika (2008). *Slyšet, cítit a dotýkat se...* Nakladatelství Tilia: Ostravská univerzita. ISBN 978-80-7368-569-0
- Švaříček Roman, Šedřová Klára a kol. (2007). *Kvalitativny výskum v pedagogických vědách*. Portál: Praha. ISBN 978-80-7367-313-0
- Šotolová, E. *Vzdělávání Romů*. 4. vyd. Praha : Karolinum, 2011, ISBN 978-80-246-1909-5. s. 85

Internetové zdroje:

Arts as a vehicle for education and social inclusion: The Romani culture through the arts – Exploring music. [online]. Cit.: 18.05.2022. Dostupné z: <https://artescommunity.eu/the-romani-culture-through-the-arts-exploring-music/>

Bittnerová, Dana Doubek, David, Levínska Markéta. *Funkce kulturních modelů ve vzdělávání*. [online]. Cit.: 15.05.2022, Dostupné z: ISBN 978-80-87398-61-6

Britannica. Flamenco – music and dance. [online]. Cit.: 12.3.2022, Dostupné z: <https://www.britannica.com/art/flamenco>

Gervás, Jesús Maria Aparicio, Guerrero, Maria Montserrat León. *La música como modelo de inclusión social en espacios educativos con alumnado gitano e inmigrante* [online]. Cit.: 10.02.2022, Dostupné z: <https://revistas.ucm.es/index.php/RCED/article/view/54878>

Gül, Gülnihal, Eren, Bilgehan. *The Effect of Chorus Education in Disadvantageous Groups on the Process of General Education—Cultural Awareness and Socializing: The Sample of Gypsy Children*. [online]. Cit.: 10.02.2022, Dostupné z: <http://doi.org/10.5539/jel.v7n1p125>

Gül, Gülnihal, Eren, Bilgehan. The use of Orff-based music activities for educational and therapeutic purposes with disadvantaged group of Romani children. [online]. Cit.: 18.02.2022. Dostupné z: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1161438.pdf>

Mitakidou, Soula, Tressou Evangelia. *The arts as a vehicle to school literacy*. [online]. Cit.: 10.02.2022, Dostupné z: ISBN: 978-84-697-3777-4

Multicultural classroom. Designing activities with Roma children. [online]. Cit.: 20.3.2022, Dostupné z:

https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED615168.pdf?fbclid=IwAR0i2us-_-1XCvVZnAHu83AmKeT3GGSq6G7CXYiWCUkZ3QYd55GCGKdfBiU

Romani dance and music in Turkey. [online]. Cit.: 12.3.2022, Dostupné z: <http://www.romaniarts.co.uk/romani-dance-and-music-in-turkey/>

Roots world. [online]. Cit.: 5.3.2022, Dostupné z: <https://www.rootsworld.com/rw/feature/gypsy1.html>

Szökeová, Alena. (2013). *Hra ako učenie rómskych detí.* [online]. Cit.: 18.05.2022, Dostupné z: https://mpc-edu.sk/sites/default/files/projekty/vystup/5_ops_szokeova_alena_-_hra_ako_ucenie_pre_romske_deti_0.pdf

Tetty, Tilja, Welch, Graham, Elmer, Stefanie, Purves, Ross, Bissig, Elmer. (2011). *Connections between children's feelings of social inclusion and their musical backgrounds.* [online]. Cit.: 15.05.2022, Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/265674781_Connections_between_children's_feelings_of_social_inclusion_and_their_musical_backgrounds

Sallisbury, Joyce. (2018) *The history od Spanish Gypsies – The Romani and Gitanos in Spain.* [online]. Cit.: 5.3.2022, Dostupné z: <https://www.thegreatcoursesdaily.com/history-of-spanish-gypsies-romani-gitanos/>

Vinterová, Jana, Astlová, Jana. (2014). *Multikulturní vzdělávání v předškolním období.* [online]. Cit.: 18.05.2022, Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/18773/MULTIKULTURNI-VZDELAVANI-V-PREDSKOLNIM-OBDOBI.html>

Zoznam príloh

Príloha č.1 Ukážka otvoreného kódovania s učiteľkou

Príloha č.2 Ukážka otvoreného kódovania s rodičom

Príloha č.3 Ukážka otvoreného kódovania s dieťaťom

Príloha č.4 Kategorizácia kódov vo vzťahu k výskumným otázkam

Príloha č.1: Ukážka otvoreného kódovania s učiteľkou

Aké predmety v triede vyučujete?

67 *dôraz na všestranný pohľad*
Riadime sa podľa klasického rozvrhu, precvičíme s deťmi všetky oblasti, všetko sa stavia na komunikačnej príprave – s komunikáciou súvisia všetky oblasti ich prípravy.

Poskytujete aj hudobné aktivity? Ako často?

68 *Samozrejme učiteľky do hud.*
V rozvrhu máme priamo predmet hudobná výchova. S deťmi robíme rôzne hudobno – *aktivit*
69 *kybnixácia piesní - vnímanie rytmu*
pohybové aktivity, vyhlasovanie, vyklopkávanie, rôzne aktivity/hry na rytmus. Pohybovo-

hudobné hry patria medzi obľúbené. Vždy keď to tak cítim, zaradím nejakú hudobnú aktivitu v priebehu dňa. Hodiny sa u nás neberú podľa zvonenia, že keď skončí 45m, musí nasledovať prestávka. My si prestávku spravíme kedy chceme v priebehu dňa, už na deťoch vidím kedy sú

70 *individuálny prístup vo vzdelávaní*
unavené, dbá sa na individuálne potreby jedinca. Ak sa deti necítia na hudobnú výchovu dnes, bude na nasledujúci deň. Nemôžem však pripustiť, aby sa nudili. Pretože pokiaľ sa nudia,

71 *šľachie dieťaťá je prísociť*
obvyčajne to znamená, že prestanú chodiť, pretože rodičia ich nepošlú do školy, pokiaľ sa tu deťom nepáči.

Dožadujú sa deti samé od seba hudobných aktivít?

72 *pre nich je hudba pozitívny faktor*
Hudba ich baví, radi spievajú a vo všeobecnosti sa radi hýbu.

Používate ako doprovod k piesňam aj nejaký hudobný nástroj?

73 *používam Orffove nástroje*
Konkrétne že by som vzala do ruky husle, flautu alebo niečo iné, tak to nie. Avšak používam drierka – najmä kvôli rytmu, vajíčka alebo iné Orffove nástroje.

Majú rodičia záujem o to/žiadajú, aby boli v triede konkrétne hudobné aktivity, piesne?

Príloha č.2: Ukážka otvoreného kódovania s rodičom

S rodičmi sa rozprávam denne denne, ale že by vyslovene chceli, aby som s nimi

44 *nezaujíma o hudobné aktivity*
spievala/hrala na niečo, tak to nie.

Hrá vaše dieťa na nejaký hudobný nástroj, poprípade sa inak venuje hudbe?

42 *nezaujíma o hudobný nástroj - venuje sa jej sprava*
Spieva, aj hrá na gitaru a klavesy.

Hrá niekto z vašej rodiny na hudobný nástroj?

43 *rodina je hudobne založená - rodi' rodičia hrajú*
Dedovia z oboch strán rodiny. Hrajú na gitaru, ale D. s nimi moc nehraje, iba občas keď ho ide navštíviť.

Čo bolo podnetom pre D. k výberu týchto nástrojov?

44 *účasť na akciových zboru*
Začal na to hrať keď začal chodiť do zboru, tam sa to začal učiť. Gitaru má po dedovi.

Všimli ste si na ňom pozitívne alebo negatívne zmeny po tom, čo sa začal hudbe venovať?

45 *zbor ich učí slušnému chovaniu → pozitívne zmeny v správaní*
Áno, pozitívne zmeny v správaní. Je veľmi dobré, že v tom zbere je s ľuďmi podobnými, nie

46 *dobro zamierení ľudia*
s niekým kto sa nevie správať.

Takže si myslíte, že komunita ľudí v tom zbere má na jeho osobnosť pozitívny vplyv?

47 *zbor ich učí slušnému chovaniu*
Určite áno, učia sa tam slušnému správaniu, vystupovaniu, pretože keď potom niekam idú vystupovať, musia sa vedieť správať jak sa patrí.

Dá sa povedať, že do zboru chodí dobrovoľne?

48 *zbor ho baví* *má rád hudbu*
Isto, je vidno, že ho to baví, chodí tam 2-3x týždenne. Aj sám si doma spieva a píše hudbu.

Povedali by ste, že sa vďaka hudbe lepšie začleňuje do spoločnosti?

49 *vyhládava podobné deti - spoločnosť*
Áno, vyhládava deti podobné ako sú v zbore, slušné. Do zboru chodia aj chalani čo majú 16-

50 *v zbore sú slušní ľudia*
17 rokov a sú to dobrí chalani, môžu mu byť vzorom.
Myslíte si, že to prostredie v zbore má na neho taký vplyv, že sa to môže odrážať

v lepšom prospechu v škole?

Určite áno, hlavne kvôli slušnému správaniu, nemá ani žiadne poznámky, pani učiteľky

51 *rozhovor pani uč. → dobre sa učí, nezapája sa do konfliktov*
povedali, že vraj je vzorový. Ani sa nezapája do žiadnych bitiek.

Príloha č.3: Ukážka otvoreného kódovania s dieťaťom

Ahoj D.! povieš mi niečo o sebe? (slabé prikývnutie D). Venuješ sa hudbe?

107 *Učaste na aktivitách zboru*
Áno, chodím do zboru a hrám na dva nástroje.

Na aké nástroje hráš?

108 *Učujem o hudobný nástroj*
Na gitaru a klávesy, ale viac ma baví klávesy.

Prečo si sa začal venovať práve hudbe?

109 *začal ho baviť hudba*
Šport ma nikdy nebavil. Raz som počíval jedného speváka a docela sa mi to páčilo.

Hráš alebo spievaš si aj s niekým doma?

110 *hudba je hudobne založený*
Občas s dedom hráme na gitaru, naposledy pred mesiacom.

Spoznal si vďaka zboru nových ľudí/kamarátov?

111 *noví ľudia, učaste na aktivitách zboru*
Poznal som, veľa. Stále sa spolu bavíme.

Cítiš zo strany svojich rodičov podporu voči tvojej záľube?

112 *hudba ho podporuje*
Tak určite.

Bývajú v tvojej škole nejaké hudobné akcie, krúžky, na ktoré ťa baví chodiť?

113 *hudba ho vždy bavila*
To neviem, asi máme len hudobnú výchovu. Tá ma vždy bavila.

Aká je pani učiteľka na hudobnej, máva pre vás prichystané zaujímavé aktivity na hodinu?

114 *učiteľka učí inou formou*
Učí nás to zábavnou formou. Napríklad keď sme sa učili noty, tak nám to vysvetľovala akoby ako rozprávku.

Príloha č.4: Kategorizácia kódov vo vzťahu k výskumným otázkam

VO 1 Ako hudobné umenie pomáha rozvíjať osobnosť u rómskeho dieťaťa?

█ Pozitívny vplyv komunity na dieťa █

hra a spev s kamarátmi, pozitívny vplyv komunity, večere s kamarátmi, hra na nástroj v komunite

█ Hudobný nástroj █

záujem o hudobný nástroj, zaradenie sa do hudobných aktivít prostredníctvom hudobného nástroja

█ Hudba ako pozitívny faktor █

hudba deti baví

█ Zbor ako podnetné prostredie █

účasť na aktivitách zboru, pozitívne zmeny v správaní, podobne zameraní ľudia, nezapája sa do konfliktov

♣ hra a spev s kamarátmi

A6, 29B3, B37, X123, X126

♣ pozitívny vplyv komunity

A8

♣ večere s kamarátmi

A11, A12

♣ hrá na nástroj v komunite

A13, B29

♠ **záujem o hudobný nástroj**

A3, 10A1, B22, B34, D73, C42, E79, F108, X121

♠ **zaradenie sa do hudobných aktivít prostredníctvom hud. nástroja**

B24, B26

♠ **hudba deti baví**

B25, C41, C48C1, D72, E76, E84, E86, F109, F113,

♠ **účasť na aktivitách zboru**

C44, E78, E87, F107, F111 X122

♠ **pozitívne zmeny v správaní**

C47, C45, E88

♠ **podobne zameraní ľudia**

C49, C50

♠ **nezapája sa do konfliktov**

C65C1

VO 2 Ako hudba napomáha pri vzdelávaní rómskeho dieťaťa?

▮ Hra na nástroj v školskom prostredí ▮

hra na hudobný nástroj v škole

▮ Dobrá výchova ▮

nezapája sa do konfliktov, slušné správanie

♠ **hra na hudobný nástroj v škole**

A16, A36

♠ **nezapája sa do konfliktov**

C51C1

♠ **dobré správanie**

C51, E92

VO 3 Akú rolu zohráva rodič pri hudobnom rozvoji dieťaťa?

▮ **Hra rodičov na hudobný nástroj** ▮

rodičia hrajú na hudobný nástroj, podpora rodiny

▮ **Hudobne podnetné rodinné prostredie** ▮

rodina je hudobne založená

▮ **Nedostatok hudobných aktivít v okolí** ▮

nezáujem o hudobné aktivity, nedostatok hudobných podnetov

♠ **rodičia hrajú na hudobný nástroj**

A1, B33

♠ **podpora rodiny**

A5, A14, E81, E92, F112, F120

♠ **rodina je hudobne založená**

22B2, E74, C43, F110, 121X1

♠ **nezáujem o hudobné aktivity**

D74

♠ **nedostatok hudobných podnetov**

E105

VO 4 Akú rolu zohráva učiteľ pri hudobnom rozvoji dieťaťa?

█ Pozitívne hodnotenie učiteľky █

pochvala učiteľky

█ Učiteľka ako súčasť aktivity █

zapojenie učiteľky do hudobnej aktivity, učí hravou formou

█ Individuálny prístup █

dôležitosť potrieb jednotlivca

♠ **pochvala učiteľky**

A17

♠ **zapojenie učiteľky do hudobnej aktivity**

B39, D68, E100

♠ **učí hravou formou**

E102, F114

♠ **dôležitosť potrieb jednotlivca**

D70